

Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
 Катерина ПЕТРОВСЬКА
«22» квітня 2026

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЧИННИКИ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО УМОВ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Кваліфікаційна робота бакалавра

Виконавець: здобувачка
першого (бакалаврського) рівня
вищої
освіти, групи 405СР-з
Галузь знань 23 Соціальна робота
Спеціальність 231 Соціальна робота
Освітньо-професійна програма:
«Соціальна робота та соціальна
педагогіка»
Марія ГАХ

Керівник:
ст. викладач Наталія МАЦЕЙКО

Рецензент:
к. пед. н., доц. Наталя ЗАХАРОВА

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	6
1.1. Адаптація дітей дошкільного віку до закладу дошкільної освіти як соціально-педагогічна проблема.....	6
1.2. Характеристика основних етапів та форм адаптації дитини до закладу дошкільної освіти відповідно до вікових особливостей.....	14
1.3. Соціально-педагогічні умови адаптації дітей дошкільного віку до закладу дошкільної освіти.....	25
Висновки до першого розділу.....	37
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	39
2.1. Соціально-педагогічна діагностика стану адаптації дітей до закладу дошкільної освіти. Критерії та показники адаптованості.....	39
2.2. Практичне вивчення особливості адаптації дітей до закладу дошкільної освіти.....	50
2.3. Визначення педагогічних умов оптимізації адаптаційного періоду дитини до закладу дошкільної освіти.....	54
2.4. Система роботи з організації адаптаційного періоду дитини у закладі дошкільної освіти.....	63
Висновки до другого розділу.....	75
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81
ДОДАТКИ.....	87

ВСТУП

Актуальність дослідження. Головна мета дошкільної освіти – створити сприятливі умови для особистісного становлення дітей, забезпечити збалансований розвиток, узгодженість у житті основних тенденцій до самореалізації, саморозвитку та самозбереження, формування життєвої компетентності, розвитку ціннісного ставлення до світу природи, культури, людей, самих себе.

Саме заклади дошкільної освіти є тими важливими інститутами соціалізації, потрапляючи до яких дитина знайомиться з суспільними нормами, навичками соціальної взаємодії. Фактично група однолітків, членом якої стає дитина, є макромоделлю «дорослого» суспільства. Адаптаційний процес в цьому разі передбачає «становлення певної динамічної рівноваги між потребами дитини та вимогами соціального середовища», до якого вона потрапила. Відомо, що процес адаптації – це постійний процес, який супроводжує людину впродовж усього життя. Науковці визначають адаптацію як пристосування будови і функцій організму, його органів і клітин до умов середовища.

Загальний стан освіти в Україні характеризується динамічністю і спрямованістю на інтеграцію в європейський освітній простір. Це вимагає перебудови педагогічного процесу на всіх рівнях, починаючи з раннього дитинства. Потребою сьогодення є підвищення ефективності та якості роботи дошкільних закладів, гармонійного розвитку та підготовки до наступного етапу розвитку дітей, що дозволяє підвищити рівень їх психологічної адаптації, прогнозувати та упереджувати виникнення проблем дезадаптації дитини.

Необхідно відзначити, що дезадаптація дітей, викликана активізацією деструктивно спрямованих чинників особистісного та соціального характеру, які здійснюють вплив на формування особистості та її психологічну готовність

до сприйняття нового виду діяльності, спричиняють труднощі у засвоєнні нових знань, та перешкоджають розвитку умінь та навичок необхідних на даному етапі розвитку, та проектують як очікувані, так і неочікувані проблемні ситуації.

Однією із провідних проблем, поряд з іншими педагогічними проблемами, є проблема соціально-педагогічної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов дошкільної організації.

Актуальність висунутої проблеми обумовлена необхідністю освіти співдружності родини й дошкільної організації, яке буде сприяти адаптації особистості дитину.

Процес адаптації дитину до умов закладу дошкільної освіти залишається актуальною проблемою дошкільного виховання й пов'язана з тим, що в останні роки намітилася тенденція до збільшення числа дітей, що надходять у дошкільну установу з перших років життя. Тільки 18,2% дітей готові до відвідування дошкільної установи, 6% – не готові, 75,8% – умовно готові, у зв'язку із цим процес звикання до дошкільної установи проходить не завжди благополучно й супроводжується хворобами дітей. При цьому процес адаптації до дитячої дошкільної установи важливий як для розвитку психіки, так і соматичного здоров'я дитину.

Розробкою даної проблеми займалося багато науковців, представники різних галузей науки. Вивченням проблеми адаптації займалися Г. Айзенк, Ф. Березін, Л. Виготський, Г. Гартман, Д. Ельконін, А. Запорожець, О. Леонтьєв, В. Медведєв, А. Налчаджан, Ж. Піаже, А. Ріан та ін. Проблемою адаптації до дитячого закладу займалися Н. Аксаріна, Н. Захарова, С. Нечай, Л. Якименко.

Але, незважаючи на це, сьогодні існує потреба у дослідженні, яке б узагальнило, систематизувало існуючі відомості з даної проблеми.

Враховуючи все вищесказане, нами була обрана тема магістерської роботи: «Соціально-педагогічні чинники адаптації дітей дошкільного віку до умов сучасного закладу дошкільної освіти».

Об'єкт дослідження – Процес адаптації дітей дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти.

Предмет дослідження – соціально-педагогічні умови та чинники успішної адаптації дітей дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти.

Мета роботи – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити вплив соціально-педагогічних умов і чинників на успішність адаптації дітей дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти.

Відповідно до мети були визначені наступні **завдання**:

- 1) проаналізувати наукові підходи до проблеми адаптації дітей дошкільного віку у психолого-педагогічній та соціально-педагогічній літературі;
- 2) розкрити сутність, особливості та основні прояви адаптації дітей дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти;
- 3) визначити соціально-педагогічні умови та чинники, що впливають на успішність адаптації дітей дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти;
- 4) дослідити рівень адаптації дітей дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти;
- 5) розробити, впровадити та експериментально перевірити ефективність комплексу соціально-педагогічних заходів, спрямованих на успішну адаптацію дітей дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти.

Для розв'язання поставлених завдань нами були використані такі **методи дослідження**: теоретико-критичний аналіз літератури з теми дослідження, зіставлення, узагальнення і синтезування здобутої інформації тощо.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що містить 64 найменування та додатків. Повний обсяг роботи – 87 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

1.1. Адаптація дітей дошкільного віку до закладу дошкільної освіти як соціально-педагогічна проблема

Дошкільні навчальні заклади є важливими інститутами соціалізації дитини. З початком відвідування дитячого садка дитина знайомиться з суспільними нормами, навичками соціальної взаємодії, вчиться погоджувати власні дії з колективом тощо. Фактично група однолітків, членом якої стає дошкільня, є макромоделлю «дорослого» суспільства, до якого слід адаптуватися. За визначенням словника соціальна адаптація включає активне засвоєння діючих у суспільстві норм та оволодіння відповідними формами та способами спілкування і діяльності [41, с. 86].

Із прийняттям Базового компонента дошкільної освіти, нині діючих чинних програм дошкільної освіти, питання соціального розвитку дошкільника, його гармонійна адаптація до нових умов життя та соціалізація постали пріоритетними.

Аналіз наукових робіт (Л. Артемова, А. Богуш, Г. Бєленька, О. Кононко, Т. Поніманська та інших) дозволяє стверджувати, що однією з умов успішної адаптації дошкільників є педагогічна підтримка, до застосування якої мають бути готові усі співробітники дошкільних навчальних закладів, особливо соціальний педагог. У своїй соціально-педагогічній діяльності він допомагає дитині увійти у нове соціальне оточення, навчитися довіряти новим дорослим і дітям, погоджувати власну діяльність із правилами, які встановлені у дитячому колективі тощо. У зв'язку з цим сучасний соціальний педагог дошкільного навчального закладу повинен бути озброєний знаннями щодо формування соціальної орієнтації дитини, стимулювання її

особистісної самореалізації, набуття необхідного для віку малюка соціального досвіду, закладання основ його соціальної адаптації тощо [38, с. 85].

Інтерес до проблеми адаптації дитини до закладу дошкільної освіти дедалі більше зростає, оскільки труднощі адаптаційного періоду призводять до довготривалих порушень емоційного стану дошкільнят. Прихід до ЗДО пов'язаний для дитини з сильними стресовими переживаннями, котрі необхідно пом'якшити спільними зусиллями сім'ї та педагогів.

Умови закладу дошкільної освіти є досить специфічними. Однією з його особливостей є довготривале сумісне перебування достатньо великої кількості однолітків, яке призводить до більш швидкого стомлювання дітей, ніж у сімейних умовах. Інша ж особливість закладу дошкільної освіти – визначені педагогічні стандарти у вихованні дітей, які повністю не розкривають індивідуальність дошкільника, що може при неправильному вихованні призвести до негативних проявів поведінки дитини. Своєчасність створення належних умов, правильна організація життя та виховання – запорука повноцінного розвитку здорової від народження дитини.

Велика кількість несприятливих чинників, зумовлених соціальною нестабільністю, негативно впливають на сучасну дитину і може загальмувати розвиток потенційних можливостей особистості. За таких умов у суспільстві дуже гостро постає проблема соціально-психологічної адаптації та збереження психічного здоров'я особистості. Саме тому адаптація дітей до ЗДО є актуальною і потребує особливої уваги з боку психологів, педагогів і батьків [15, с. 45].

Термін «адаптація» означає пристосування. Це універсальне явище всього живого, яке можна спостерігати як у рослинному, так і в тваринному світі. Людина, окрім пристосування свого організму до клімату певного географічного середовища (що визначається терміном «біологічна адаптація»), наділена здатністю пристосовуватися і до соціальних умов. У неї існує спеціальна функціональна система адаптаційних механізмів, які

виконують всі реакції пристосування. Адаптація – процес звикання організму, що відбувається на різних рівнях: фізіологічному, соціальному, психічному і психологічному.

Адаптація включає в себе широкий спектр індивідуальних реакцій, характер яких залежить від психофізіологічних і особистісних особливостей дитини, від сімейних стосунків, від умов перебування в ЗДО. Для того, щоб дитина дошкільного віку адаптувалася до вимог дошкільного закладу, необхідні деякі внутрішні умови і відповідні зовнішні впливи. У початковий період перебування в дитячому садку труднощі переживають більших дітей. Проте цей період триває недовго і порівняно легко долається. У той самий час для незначної кількості дітей дошкільний заклад лишається чужим і неприємним середовищем, унаслідок чого у процесі адаптації до нього виникають певні відхилення в поведінці. Як правило, це відбувається на фоні нормального розумового розвитку. В. Шпак зазначає, що порушення в поведінці дитини можуть наставати в різні вікові періоди, проте найбільш вразливим вважаються раннє дитинство [38, с. 54].

У психолого-педагогічній літературі існує обґрунтована думка про позитивну оцінку вступу дитини в дитячий садок у трирічному віці. У ситуації нормального емоційного спілкування дитини з матір'ю до трьох років у дітей формується почуття «Я», тобто сприйняття себе як окремого індивіда, поступово зменшується почуття залежності від батьків. У середньому лише до 3-х років у дитини з'являється бажання «розлучитися» з мамою і стати більш незалежною. Однак нерідко ситуація розвивається для дитини несприятливо. У неї спостерігаються негативні кризові поведінкові прояви як правило, на фоні сімейно-емоційної депривації, помилок виховання, прагнення дорослих (нерідко несвідомого) обмежити ініціативу дитини (що саме по собі може бути приводом до початку невротичного розвитку особистості). У цей життєвий період відбувається різка зміна мікросоціуму, до якого дитина повинна адаптуватися.

Не сприяє легкій адаптації й така особливість дітей у цей віковий період, як висока емоційність. Необхідність розриву міцних зв'язків із близькими дорослими болісно переживається маленькою дитиною. Негативну роль у період адаптації відіграє також характерна для дошкільників емоційна вразливість. Ця особливість яскраво виявляється в момент розлуки з батьками, які відчують хвилювання та негативні емоції, коли вперше залишають малюка в яслах. Це неминуче веде до порушення емоційного стану дитини.

Ускладнюючим чинником адаптації також виступає конфлікти в сім'ї. Діти мимоволі засвоюють негативні риси поведінки батьків, що ускладнює їх стосунки з однолітками. Такі діти поводять себе невпевнено, нерішуче, багато хвилюються, що стає причиною нелегкого прийняття такої дитини групою. Негативна емоційна реакція батьків на поведінку дитини в цей період ускладнює ситуацію.

Проблема адаптації молодшого дошкільника до дитячого садка не є новою й давно перебуває в центрі уваги психологів і педагогів. Існує багато досліджень на сьогоднішній день на тему підготовки дитини до дитячого садка. Однак, спостереження за молодшими дошкільниками демонструє, що проблема адаптації є досить гострою, як і в попередні часи.

Різним аспектам проблеми адаптації приділяється особлива увага в педагогічній, науково-методичній літературі. Значний внесок у вивчення проблем адаптації особистості зроблений вітчизняними вченими, такими як: А. Богуш, С. Вітвицька, Н. Гавриш, Т. Жаровцева, О. Коберник, І. Коновальчук, В. Кузьменко, Л. Макарова, Г. Нагорна, Т. Поніманська та ін.

Окремі питання, що стосуються феномена адаптації та соціального розвитку дитини дошкільного віку, порушувались у працях Ш. Амонашвілі Л. Виготського, Д. Ельконіна, О. Заводчикової, О. Леонтєва, та інших. Деякі дослідники, зокрема А. Венгер, Л. Виготський, Г. Гуськова, О. Запорожець, Н. Мухіна та ін. доводять, що причиною асоціальної поведінки є невдала адаптація дітей (або дезадаптація) на ранніх етапах формування

особистості дитини. Труднощі адаптації та їх причини вивчали Н. Аксарина, Л. Белкіна, Н. Ватутіна, А. Ронжина, С. Семенака тощо.

З появою психологічних служб у закладах освіти ця проблема гостро постала перед психологами, покликаними здійснювати психологічний супровід дитини в рамках освітнього процесу. Розгляд проблем адаптації до умов дитячого дошкільного закладу освіти можна зустріти в працях Л. Белкіна, Л. Венгера, С. Пашукової, В. Холмовської та інших [17, с. 80].

Поняття адаптації, у його найбільш широкому визначенні означає відповідність між живою системою й зовнішніми умовами, причому адаптація – це й процес, і результат, тобто певна організація. З фізіологічної точки зору, адаптація – це перебудова внутрішнього динамічного стереотипу залежно від зміни зовнішніх умов.

На думку І.П. Павлова зовнішні умови життя, зовнішнє середовище є зовнішній стереотип. «При зміні звичайного способу життя, при припиненні звичних занять виникають порушення старого динамічного стереотипу й труднощі установки нового» [35, с. 102].

Адаптація (пристосування) – це процес активної взаємодії організму із середовищем. На відміну від тварин, людина повинна мати здатність пристосовуватися не тільки до біологічних, але й до соціальних умов, оскільки будь-яке соціальне середовище вимагає від нього адекватних форм поведінки, тобто, крім біологічної, людина здатна до соціальної адаптації [16, с. 94].

При всіх існуючих відмінностях у трактуванні поняття адаптації незмінно виділяється головне – універсальний характер тенденції до встановлення рівноваги між компонентами реальних систем. Адаптація (від лат. *adaptatio* – пристосування) забезпечує рівновагу між впливом організму на середовище й зворотним впливом середовища або, що те саме, рівновагу у взаємодії суб'єкта й об'єкта.

На думку А.Н. Леонтьєва, людське пристосування до умов існування принципово відрізняється від пристосувальної поведінки тварин, має більшу

гнучкість і винахідливістю. Процес адаптації людини до дійсності відбувається під контролем свідомості, причому кожна людина в силу своїх індивідуальних психологічних особливостей (тип нервової системи, життєвий досвід і т.д.) має індивідуальні пристосувальні механізми, а, отже, і свій тип адаптації.

У розумінні сутності адаптації людини до нових умов у вітчизняній науці намітилося кілька основних підходів. Г.А. Андрєєва вважає, що «адаптація означає пристосування, приноровлення індивіда до нових умов, вживання в них». Б.Г. Рубін, Ю.С. Колесников визначають це поняття як «процес активного оволодіння соціальними ролями» [28, с. 98].

Поняття психічної адаптації можна визначити як процес установалення оптимальної відповідності особистості й навколишнього середовища в ході здійснення властивої людині діяльності, яка (процес) дозволяє індивідуумові задовольняти актуальні потреби й реалізовувати пов'язані з ними значимі цілі, забезпечуючи в той же час відповідність максимальної діяльності людину, його поведінки, вимогам середовища.

Доля людини багато в чому визначається рівнем його адаптивності – уродженої й придбаної здатності до пристосування до всього різноманіття життя при будь-яких умовах. Виділяють високо, середньо й низько адаптивних людей.

Вроджені основи адаптивності – це інстинкти, темперамент, конституція тіла, емоції, уроджені задатки інтелекту й здатностей, зовнішні дані й фізичний стан організму. Рівень адаптивності підвищується або знижується під впливом виховання, навчання, умов і способу життя [19, с. 54].

У результаті адаптаційних процесів у дитинстві складаються основні мотиваційні, інструментальні й стильові риси особистості. Перші ставляться до інтересів людини, до тем цілям і завданням, які він перед собою ставить, до його основних потреб і мотивам поведінки. Інструментальні риси включають, що воліються людиною засобу досягнення відповідних цілей, задоволення

актуальних потреб, а стильові стосуються темпераменту, характеру, способів поведінки, манер [33, с. 51].

Адаптивність – рівень фактичного пристосування людини, рівень його соціального статусу й самовідчуття, задоволеності або незадоволеності собою й своїм життям. Людина може бути гармонічний і адаптований, або дисгармонійний і дезадаптирован. Дезадаптація – завжди психосоматична й протікає в трьох формах: невротичної (неврози), агресивно-протестної й капитулятивно-депресивної (психосоматичні захворювання й порушення поведінки). Адаптивність залежить від індивідуальних особливостей особистості дитину. В індивідуальні особливості входять такі психологічні властивості особистості, як: здатності, темперамент, емоційність. У теж час адаптивність людини забезпечується еволюційно відібраними доцільними вродженими здатностями його натури [47, с. 87].

Таким чином, більшість авторів розглядають адаптацію як пристосування організму до нової обстановки, яка включає широкий спектр індивідуальних реакцій, що залежать від психологічних і особистісних особливостей дитини, конкретного характеру сімейних відносин і виховання, умов перебування в саду. Адаптація неминуха в тих ситуаціях, коли виникають протиріччя між можливостями дитини й вимогами середовища, а посилення освітнього навантаження й зовсім чревате хворобами й емоційними стресами як у дітей, так і їх батьків.

Особливу увагу потрібно приділити адаптації дітей раннього віку, у якому багато малят вперше переходять із досить замкненого сімейного миру в мир широких соціальних контактів. Установлене, що саме в дошкільному віці адаптація до дитячої установи проходить довше й сутужніше, частіше супроводжується хворобами. У цей період відбувається інтенсивний фізичний розвиток, дозрівання всіх психічних процесів. Перебуваючи на етапі становлення, вони найбільшою мірою піддані коливанням і навіть зривам. Зміна умов середовища й необхідність вироблення нових форм поведінки

вимагають від дитини значних зусиль, викликають ряд психологічних і педагогічних проблем як самої дитину, що так і оточують його дорослих.

Особливо складно адаптація до відвідування дитячого садка проходить у дітей із труднощами в розвитку, тобто в дітей групи ризику (соматично ослаблених, гіперактивних, агресивних, замкнених), що є основною перешкодою до збереження здоров'я дитину, що визначає актуальність досліджень і розробок спеціальних програм допомоги для дітей, батьків, вихователів процес, що полегшує, адаптації в соматически ослаблених дітей [52, с. 90].

Дитячий садок повинен стати більш відкритим із усіх питань виховання й розвитку дітей, тоді й період адаптації дітей буде проходити легше. Важливим є побудова відносин, які будуть створювати відчуття комфорту, упевненості, взаємодопомоги, здійснювані через систему соціально-педагогічного супроводу всіх учасників процесу.

Поняття «девіантна адаптація» поєднує в собі способи адаптації особистості, що забезпечують задоволення її потреб неприйнятним для групи шляхом. Розрізняють дві форми девіантної адаптації – не конформістську й новаторську. Не конформістська девіантна адаптація нерідко приводить до конфліктів із групою, новаторська (творча) девіантна адаптація супроводжується створенням нових способів дозволу проблемних ситуацій. Патологічна адаптація – це процес, який здійснюється за допомогою патологічних механізмів і форм поведінки й приводить до освіти невротичних і психотических синдромів [22, с. 51].

З вище сказаного стає зрозуміло, що адаптація – це головне, через що повинна пройти кожна людина. Людина, народжуючись, потрапляє в середовище опіки, турботи й уваги. Перші кроки адаптації відбуваються в родині. Потім настає черга дитячого садка, де головним завданням перед батьками, педагогами й психологами постає завдання надання допомоги дитині в адаптації до умов соціального середовища.

Із приходом дитини в дошкільну установу її життя істотно змінюється: строгий режим дня, відсутність батьків або інших близьких дорослих поруч, нові вимоги до поведінки, постійний контакт із однолітками, нове приміщення, що таїть у собі багато невідомого, а значить потенційно небезпечного, інший стиль спілкування.

Усе це обрушується на дитину одночасно, створюючи для неї стресову ситуацію, яка може призвести до невротичних реакцій (капризи, страхи, відмова від їжі, часті хвороби, психічна регресія і т. д.).

Існують різні підходи до поняття адаптації. Так Р. Немов у словнику-довіднику «Психологія» розкриває поняття «адаптація» як термін, що має кілька різних значень:

1. Поступове пристосування фізіологічних процесів, що відбуваються в органах чуття людини до фізичних впливів на них у цей момент часу;
2. Пристосування психології й поведінки людини як особистості до соціальних умов, у яких він у цей момент часу перебуває [46, с. 72].

Таким чином, адаптація психологічна – це пристосування психологічних властивостей, станів і процесів людини до тих умов, в яких він у цей момент часу перебуває.

Адаптація – процес розвитку пристосувальних реакцій організму у відповідь на нові для нього умови. Метою цього процесу є реагування на коливання різних факторів зовнішнього середовища. У фізіології й медицині поняття адаптації позначає процес звикання.

В основу даного поняття закладене пристосування самого організму, а так само його функцій, органів, кліток до більш нових умов навколишнього середовища. Можна сказати, що адаптація спрямована на збереження балансу системи, до складу якої входять органи людини і його психічна організація в момент зміни умов його життя.

Адаптація є активним процесом, що призводить до позитивних (адаптованість, тобто сукупність усіх корисних змін організму й психіки) або до негативних наслідків (стрес). При цьому виокремлюють 2 основних критерії успішної адаптації: внутрішній комфорт (емоційна задоволеність) і зовнішня адекватність поведінки (здатність легко й точно виконувати нові вимоги). Адаптація як процес являє собою природний розвиток таких можливостей людини, як звикання, що відбуваються при різних умовах, що й зустрічаються на його життєвому шляху або, це можуть бути конкретні умови. До таких умов можна віднести вступ у ЗДО, перехід у школу й т. п. це дозволяє людині забезпечити свою самореалізацію в природніх умовах. Для дитини це можуть бути умови, що виявляють сприятливий вплив на його стан, наприклад, його родина, ЗДО, школа і т.д. [37, с. 81].

Іншими слова адаптація являє собою не тільки процес пристосування, але й створення таких умов, які необхідні для подальшого розвитку.

Таким чином, можна сказати, що адаптація дитини – це його пристосування до умов життя спочатку в дитячому садку, а потім і в соціумі. На даному етапі дитина намагається бути автором життя, своїх здатностей, самостійності, що надається їй на даному етапі життя, при цьому за цим чітко стежать тепер не тільки батьки, але й вихователі. У нього формуються психологічні властивості й уміння, необхідні для життєдіяльності в тому або іншому середовищі перебування.

В одних дітей адаптація протікає досить швидко й легко, в інших – довгостроково й важко. Дослідження показали, що тільки 18,2% дітей готові до відвідування дошкільної установи, 6% – не готові, 75,8% – умовно готові. Це залежить від багатьох факторів, у тому числі від особливостей розвитку нервової системи, віку, стану здоров'я, рівня розвитку, а також умов виховання в родині. На жаль, цей процес протікає найчастіше складно й

болісно. У період адаптації дитину до нових умов життя відбувається своєрідне ламання, переробка сформованих раніше динамічних стереотипів, що стосуються певного режиму: укладення, годівлі і так далі, а також стереотипів спілкування. При вступі в дитячий садок маля не тільки розстається на тривалий строк із близькими людьми, але й виявляється в ситуації, у якій від нього часто потрібно інша поведінка. Це може викликати сильний стрес у вигляді різних негативних реакцій, плачучи й навіть серйозних захворювань [26, с. 17].

Для формування адаптаційних механізмів необхідна, з одного боку, комбінація певних стереотипів, які лежать в основі поведінкових реакцій, а з іншого – насиченість життя дитини в емоційній, пізнавальній, соціальній сферах, де особливо важливий розвиток ініціативності, самостійності.

1.2. Характеристика основних етапів та форм адаптації дитини до закладу дошкільної освіти відповідно до вікових особливостей

Педагогічно організований процес сприйняття вихованцями досвіду соціальному життю й пізнання соціальних ролей, і є поняттям «соціально-педагогічної адаптації».

У процесі адаптації дитини до умов ЗДО дослідники виокремлюють кілька основних етапів:

«*Буря*» – комплекс зовнішніх впливів спричиняє бурхливу реакцію та сильне напруження дитячого організму. Підвищується збудливість, тривожність, можуть зростати агресивність, заглиблення в себе, часто спостерігаються поганий сон, апетит, настрій. Тривалість цього етапу – від 2-3 днів до 1-2 місяців;

«*Буря затихає*» – період нестійкого стану, коли дитина шукає оптимальні варіанти реагування на впливи: намагається взаємодіяти з

однолітками, стає більш активною, зацікавленою, врівноваженою. Тривалість – від 1 тижня до 2-3 місяців [41, с. 97];

«Штіль» – період відносного пристосування до нових умов. Дитина починає засвоювати нову інформацію, встановлювати контакти, виявляти під час занять ініціативу. При цьому суттєво зменшується захворюваність, поліпшуються сон, апетит, настрій. Сприятливий період для розвитку всіх психічних процесів. Тривалість цього етапу – від 2-3 тижнів до 6 місяців.

Впродовж дошкільного дитинства малюк неодноразово реалізує власні адаптаційні можливості – це і прихід до дитячого садка, і перехід із однієї групи в іншу, а потім і в школу. Не потребує доказу той факт, що до дитячого садка дитина повинна приходити з прогнозом на адаптацію. Якщо ж прогноз відсутній, його складає лікар дошкільного, закладу разом із психологом. Згідно з прогнозом вони визначають особливості організації режиму, харчування, сну кожної дитини. Саме цими призначеннями бажано керуватися вихователям під час адаптації малюка до умов дошкільного закладу.

Звикання дитини до нових умов супроводжується порушенням сну, апетиту, загальним ослабленням організму, негативних емоцій, що передається цілою палітрою плачу від скиглення до ревіння. Супутником негативних емоцій є страх – джерело стресового стану дитини. На жаль, у період адаптації прояв малюком позитивних емоцій є дуже рідкісним явищем. Окрім цього, порушується функціональний стан нервової системи – деякі діти кличуть матір, не можуть заснути тощо, інші – тривалий час перебувають у загальмованому стані, неохоче спілкуються з дорослими й однолітками, а іноді зовсім мовчать. Спостерігаються зрушення і в деяких вегетативних реакціях, а саме: втрачається вага, загострюються алергічні реакції, раптово підвищується температура тіла тощо. Досить часто у дітей порушуються вже набуті культурно-гігієнічні навички, знижується імунітет.

Хоча ці негативні прояви зустрічаються не у всіх дітей і є тимчасовими, не звертати уваги на них не можна, адже вони свідчать про порушення

нормального функціонування кори великих півкуль, негативно впливають на поведінку дитини. Такі зміни пояснюються перебудовою звичного динамічного стереотипу поведінки, набутого під впливом домашніх умов, на новий стереотип в умовах дошкільного закладу.

Розрізняють три ступені адаптації: легкий, середній і важкий.

Легкий ступінь адаптації. За легкої адаптації впродовж місяця у дитини нормалізується поведінка. Малюк починає спокійно чи радісно ставитися до дитячої групи. Настрій бадьорий, проявляє зацікавленість довколишнім, у поєднанні з незначним ранковим плачем. Апетит погіршується, проте не дуже і на кінець першого тижня стає звичайним, сон поновлюється протягом 10-15 днів.

Стосунки з рідними за легкої адаптації у дитини не порушуються, малюк легко прощається вранці, швидко відволікається, його цікавлять й інші дорослі, він доволі активний, але не збуджений. До дітей в групі може бути байдужим або зацікавленим. Інтерес до навколишнього поновлюється впродовж 2-3 тижнів з допомогою дорослого [29, с. 88].

Мова загальмовується, але дитина відгукується і виконує певні прохання чи вказівки дорослого. До кінця першого місяця поновлюється активне мовлення.

Зниження захисних сил організму значно не виражено і до кінця 2-3 тижня відновлюється. Хворіє не більше разу на місяць, тривалістю не більше десяти днів, без ускладнень.

Середній ступінь адаптації. Під час адаптації середнього ступеня порушення в поведінці і загальному стані дитини виражені виразніше і триваліше. Сон нормалізується лише через 20-40 днів, якість сну теж незадовільна. Апетит поновлюється в такі самі строки. Настрій нестійкий впродовж всього місяця, значно знижується активність: малюк стає плаксивим, малорухливим, не намагається досліджувати нове оточення, не використовує набутих раніше побутових навичок. Мова або не

використовується, або знижується. У грі дитина також не застосовує набутих навичок, гра ситуативна. Всі ці зміни тримаються протягом 5-6 тижнів.

Ставлення дитини до близьких – емоційно-збуджене (плач, крик під час розлучення). Ставлення до дорослих вибіркове. Ставлення до дітей, як правило, байдуже, проте може бути й зацікавленим.

Захворюваність – до двох разів, терміном не більше 12 днів, без ускладнень. Вага не змінюється або дещо знижується. З'являються ознаки невротичних реакцій: вибірковість у ставленні до дорослих і однолітків, спілкування лише за певних умов [39, с. 54].

Важкий ступінь адаптації. Особливу тривогу викликає стан важкої адаптації. Дитина починає тривалий час і важко хворіти, одне захворювання майже без перерви змінює інше, захисні сили організму підірвані і вже не виконують своєї ролі – не запобігають численним інфекційним захворюванням, з якими постійно доводиться стикатися малюку. Це несприятливо позначається на його фізичному і психічному розвитку.

Інша форма перебігу важкої адаптації – неадекватна поведінка дитини, яка межує з невротичним станом. Дитина погано засинає, сон короткий, скрикує, плаче уві сні, прокидається зі слізьми. Сон чутливий, короткий. Апетит погіршується сильно і надовго, дитина може відмовлятися від їжі або блювати за спроби її нагодувати, можуть виникати функціональні порушення випорожнень, неконтрольні випорожнення.

Під час періоду неспання дитина пригнічена, не цікавиться оточенням. Ставлення до дітей відчужене, однолітків уникає або проявляє агресію. Ставлення до близьких емоційно-збуджене, позбавлене практичної взаємодії. Не реагує на запрошення взяти участь у будь-якій діяльності. Мовою не користується або простежується затримка мовленнєвого розвитку на значний період. Немає настрою, дитина тривалий час плаче, напружено стискає у кулачку носову хустинку чи домашню іграшку. Нам, дорослим, важко усвідомити ступінь її страждань.

Слід пам'ятати, що дитина, яка бурхливо виражає свій протест проти нових умов криком, голосним плачем, вередуванням, чіпляється за маму, падає в сльозах на підлогу, незручна і бентежлива для батьків і вихователів, проте викликає менше хвилювань у дитячих психологів і психіатрів, ніж дитина, яка ціпеніє, стає байдужою до того, що з нею відбувається, до їжі, мокрих штанців, навіть холоду. Така апатія є типовим проявом дитячої депресії.

Процес соціально-психологічної адаптації складається з кількох *стадій*:

- а) ознайомлення;
- б) рольова орієнтація;
- в) самоствердження [45, с. 86].

Адаптаційний період є серйозним випробуванням для дитини, яка попадає потрапляє у незнайому обстановку, що спричиняє зміна поведінкових реакцій, а також розлад сну й апетиту. Відрив від матері – це головна обставина, що провокує стрес у дитини.

У молодшого дошкільника тільки починає формуватися потреба в спілкуванні з однолітками, а через те, що дитина не вміє домовлятися виникають конфліктні ситуації, які в підсумку залишають негативне враження.

У результаті чого дитина люто відмовляється від подальшого відвідування дитячого садка. Однак, сльози й істерики можуть початися через тиждень, а то й через більш тривалий строк після початку відвідування дитиною дитячого садка, коли ефект новизни пройде. Нові іграшки будуть уже не цікаві.

К. Печора зазначає що, під час адаптації дитину до дитячого садка в нього може порушитися сон, знизитися апетит, у частини дітей регресує мова й втрачаються навички самообслуговування. У малят у цей період переважають негативні емоції, рухова активність або сильно падає до загальмованого стану, або зростає до рівня гіперактивності [41, с. 33].

Усі ці негативні зрушення в дитячому організмі проходять, коли адаптація закінчується. Адаптація вимагає більших витрат психічної енергії й найчастіше проходить із напругою або перенапругою психічних і фізичних сил організму. Проблема адаптації є в основному проблемою трьох-чотирирічних дітей, оскільки саме в цьому віці діти приходять у дитячий садок.

Дітям дуже складно починати відвідувати дитячий садок, тому що все їхнє життя міняється докорінно: чіткий режим дня, відсутність батьків поруч, з'являється необхідність підкорятися й слухатися незнайомої людини, постійний контакт із однолітками. У деяких дітей адаптація проходить відносно легко, у плинні 1-3 тижнів вони звикають до дитячого садка, негативні моменти й тривога зникають. Іншим складніше адаптуватися, лише через два місяці вони пристосовуються до умов дошкільної організації. Дитині, яка не адаптувалася в плинні трьох місяців до дитячого садка, потрібна допомога психолога.

Практика педагогічної діяльності в адаптаційний період з дітьми напружувала підходи та організаційні моделі. Так, наприклад модель організації адаптаційного періоду може бути наступною.

Індивідуальний підхід до дитини:

- а) застосування у виховній практиці іграшок-забав, іграшок-сюрпризів;
- б) можливість співати колискові при укладенні дітей спати.

Ігри з вихователем. Ігри-заняття, ігри-вправи, гри-інсценівки.

Спонування дитини до спілкування з однолітками:

- а) ігри дитини поруч із однолітками;
- б) приучення до об'єднання в грі з іншою дитиною;
- в) ситуації, спілкування;
- г) використання фольклору;
- д) елементи театралізованої діяльності.

Для організації емоційно сприятливої атмосфери в групі перед вихователем ставляться завдання по створенню умов для охорони й зміцнення здоров'я дітей; по формуванню в дітей навичок здорового способу життя; по закладанню основ майбутньої особистості, що передбачає контроль над фізичним та психо-емоційним станом дитини. Елементи заходів, що гартують, а це – необхідна умова успішної адаптації – погодженість дій батьків і вихователів, зближення підходів до індивідуальних особливостей дитини в родині й дитячому садку.

Основні форми роботи дитячого садка з родиною в період адаптації:

- 1) батьківські збори;
- 2) анкетування, бесіди;
- 3) відвідування вдома;
- 4) консультації;
- 5) клуб «Молодої родини».

Як уже раніше відзначалося, вихователю необхідно встановити контакт із батьками ще до вступу дитини в групу. Усі звички й особливості дитину відразу з'ясувати складно, але в ознайомлювальній бесіді з батьками можна довідатися, які характерні риси його поведінки, інтереси й схильності. «Доцільно рекомендувати батькам уперше приводити дитину тільки на прогулянку, так йому простіше познайомитися з вихователями й іншими дітьми».

Причому бажане приводити маляти не тільки на ранкову, але й на вечірню прогулянку, коли можна звернути його увагу на те, як мами й тата приходять за дітьми, як вони радісно зустрічаються. У перші дні варто приводити дитину в групу пізніше 8 годин, щоб він не був свідком сліз і негативних емоцій інших дітей при розставанні з мамою.

Таким чином, підводячи підсумок, відзначимо, що початок відвідування дитячої дошкільної організації є дуже напруженим періодом у житті дитини, яка містить у собі не тільки нові умови життя й діяльності, але й нові контакти,

оточення, нові взаємини, обов'язки. Звикання до дитячого садка часто супроводжується порушенням емоційного стану дошкільника, погіршенням сну, апетиту, підвищенням захворюваності. Дітям будь-якого віку дуже непросто починати відвідувати дитячий садок. Кожний з них проходить період адаптації до дитячого садка. Усе життя дитини кардинальним образом міняється. У звичне, життя в родині буквально «вриваються» зміни: чіткий режим дня, відсутність рідних і близьких, постійна присутність однолітків, необхідність слухатися й підкорятися незнайомим дорослим, різко зменшується кількість персональної уваги. Дитині потрібно час, щоб адаптуватися до цього нового життя в дитячому садку.

Виділяють два основні критерії успішної адаптації дитину до ЗДО: внутрішній комфорт (емоційна задоволеність) і зовнішня адекватність поведінки (здатність легко й точно виконувати вимоги середовища) [51, с. 80].

Найважливіший компонент адаптації – узгодження самооцінок і домагань дитину з його можливостями й реальністю соціального середовища.

Існує ряд критеріїв, по яких можна судити, як адаптується дитина до життя в організованому дитячому колективі.

До основних критеріїв адаптації дитини до умов ЗДО відносять:

- поведінкові реакції;
- рівень нервово-психічного розвитку;
- захворюваність і перебіг хвороби;
- головні антропометричні показники фізичного розвитку (ріст, вага).

Розрізняють ступені важкості проходження адаптації до дитячого садка:

Легка адаптація: тимчасове порушення сну (нормалізується протягом 7-10 днів); апетиту (норма після закінчення 10 днів); неадекватні емоційні реакції (капризи, замкнутість, агресія, пригноблений стан і т.д.), зміни в мовній, орієнтовній і ігровій активності приходять у норму за 20-30 днів; характер взаємин з дорослими й рухова активність практично не змінюються;

функціональні порушення практично не виражені, нормалізуються за 2-4 тижні, захворювань не виникає. Основні симптоми зникають протягом місяця (2-3 тижня нормативно).

Середня адаптація: усі порушення виражені більш і довгостроково: сон, апетит відновлюються протягом 20-40 днів, орієнтовна діяльність (20 днів), мовна активність (30-40 днів), емоційний стан (30 днів), рухова активність, що перетерплює значні зміни, приходить у норму за 30-35 днів. Взаємодія з дорослими й однолітками не порушується. Функціональні зміни чітко виражені, фіксуються захворювання (наприклад, гостра респіраторна інфекція).

Важка адаптація (від 2 до 6 місяців) супроводжується грубим порушенням усіх проявів і реакцій дитину. Даний тип адаптації характеризується зниженням апетиту (іноді виникає блювота при годівлі), різким порушенням сну, дитина нерідко уникає контактів з однолітками, намагається усамотнитися, відзначається прояв агресії, подавлений стан протягом довгого часу (дитина плаче, пасивний, іноді відбувається хвилеподібна зміна настрою) [28, с. 65].

Звичайно видимі зміни відбуваються в мовній і руховій активності, можлива тимчасова затримка в психічному розвитку. При важкій адаптації, як правило, діти занедужують протягом перших 10 днів і продовжують повторно боліти протягом усього часу звикання до колективу однолітків.

Дуже важка адаптація: близько напівроку й більш. В такому випадку постає питання відносно того, чи варто дитині й надалі перебувати у дитячому садку [5].

Труднощі адаптації виникають у тих випадках, коли дитина зустрічає нерозуміння, його намагаються втягнути в спілкування, зміст якого не відповідає його інтересам, бажанням. Дитина повинен бути готів до того рівня спілкування, який задає атмосфера дитячого садка. Як показує досвід дитячих

психологів, діти далеко не завжди мають необхідні для тієї або іншої групи дитячого садка навичками комунікації.

Невиконання основних педагогічних правил при вихованні дітей приводить до порушень інтелектуального, фізичного розвитку дитину, виникненню негативних форм поведінки.

На процес адаптації дитини впливають досягнутий рівень психічного й фізичного розвитку, стан здоров'я, ступінь загартованості, сформованість навичок самообслуговування, комунікативного спілкування з дорослими й однолітками, особистісні особливості самого маляти, а також рівень тривожності й особистісні особливості батьків. Діти, що мають відхилення в цих сферах сутужніше адаптуються до нових мікросоціальних умов. У них може розбудовуватися емоційно-стресова реакція, що приводить до порушення здоров'я. Для профілактики подібних реакцій необхідна організація медико-психолого-педагогічного супроводу дітей у період їх підготовки й адаптації до перебування в закладі дошкільної освіти [31, с. 50].

Однак, як би не готували дитину до перебування у ЗДО, однаково вона, особливо в перші дні, перебуває в стані стресу.

Впливає на адаптацію тип темпераменту дитину. Науково доведено, що швидко звикають до нових умов сангвініки й холерики. А от флегматикам і меланхолікам доводиться туго. Вони повільні й тому не встигають за темпом життя дитячого садка: не можуть швидко одягтися, зібратися на прогулянку, поїсти, виконати завдання. Їх часто підганяють, причому не тільки в садку, але й будинку теж, не даючи можливість побути із собою.

Практика показує, що основними причинами важкої адаптації до умов ЗДО є [7]:

- відсутність у родині режиму, що збігається з режимом дошкільної установи;
- наявність у дитини своєрідних звичок;
- невміння зайняти себе іграшкою;

- відсутність елементарних культурно-гігієнічних навичок;
- відсутність навичок спілкування з незнайомими людьми.

Адаптаційний період можна умовно розділити на кілька етапів:

Підготовчий. Його слід починати за 1-2 місяця до прийому дитини до дитячого садка. Завдання цього етапу – сформувати такі стереотипи в поведінці дитини, які допоможуть йому безболісно долучитися до нових для нього умовам.

Корекцію необхідно провести в домашніх умовах, і робити це впливає поступово, не кваплячись, оберігаючи нервову систему дитини від перевтоми.

Необхідно звернути увагу на формування навичок самостійності. Дитина, що вміє самостійно одягатися й роздягатися, у дитячому садку не буде почувати себе безпомічною, залежною від дорослих, що позитивно позначиться на самопочутті. Уміння самостійне зайняти себе іграшками допоможе їй відволіктися від переживань, на якийсь час згладити гостроту негативних емоцій.

Як тільки в родині порохують, що всі ці завдання успішно вирішені й маля підготовлене до приходу в ЗДО, настає наступний етап – у роботу включається педагог, який безпосередньо буде працювати з дитиною в дитячому садку.

Основний. Головне завдання даного етапу – створення позитивного образу вихователя. Батьки повинні розуміти важливість цього етапу й намагатися встановити з вихователем доброзичливі відносини [48, с. 76].

Вихователь, пізнаючи дитину, зі слів батьків, зможуть знайти підхід до дитини значно швидше й точніше, а дитина у свій час почне довіряти вихователю, випробовуючи при цьому почуття фізичного й психічного захисту.

На процес входження дитину в нове для нього середовище – середовище установи освіти – найбільший вплив виявляє його здатність до соціальної

адаптації. Це пристосування людини до умов нового соціального середовища, один із соціально-психологічних механізмів соціалізації особистості [2, с. 20].

Аналіз психолого-педагогічної літератури й осмислення процесів адаптації в практиці роботи установ освіти дозволив нам описати проблеми адаптації дитину до дошкільної установи. Соціальна адаптація ставиться до розряду міждисциплінарних наукових понять.

Якщо психологічна наука переважно вивчає адаптивні властивості особистості, характер адаптивних процесів і механізми пристосування особистості до соціального середовища, то педагогіку цікавлять питання керування й педагогічної підтримки соціальної адаптації підростаючого покоління, пошук засобів, форм, методів профілактики й корекції несприятливих варіантів адаптації, роль різних інститутів соціалізації в адаптації дітей.

На підставі досліджень фахівців, що вивчають проблеми адаптації можна умовно розділити фактори на дві групи – об'єктивні й суб'єктивні. У першу групу виокремлено фактори, що відносяться до навколишнього середовища дошкільників, у другу – фактори, пов'язані з їхніми біологічними й психологічними особливостями. До об'єктивних факторів віднесемо:

- зовнішні фактори (соціально-економічні, соціокультурні, екологічні особливості країни й регіону, у якому проживає дитина);
- педагогічні фактори (програму навчання; особистість вихователя, його компетентність, стиль спілкування; стан матеріально-технічної бази ДУ, санітарно-гігієнічні умови; наступність між дошкільною освітньою установою й початковою школою);
- родину (матеріальні, житло-побутові умови родини; загальнокультурний рівень батьків, їх соціальний статус; характер подружніх і дитячо-батьківських відносин; стиль сімейного виховання);
- групи однолітків (група дитячого садка; характер спілкування молодшого школяра з однолітками поза ЗДО) [23, с. 19].

У групу суб'єктивних факторів увійшли стан здоров'я, вікові й індивідуальні особливості дошкільників, рівень тренуваності їх адаптаційних можливостей. Об'єктивні й суб'єктивні фактори перебувають у нерозривній єдності, постійній взаємодії й можуть виявляти як позитивний, так і негативний вплив на процес соціальної адаптації дітей раннього віку [3, с. 46-51].

Таке детальне осмислення факторів адаптації має не тільки педагогічне значення у світлі включення дитину в освітній процес дошкільної установи. У період адаптації особливу важливість здобуває осмислення родителями своєї ролі в можливому врегулюванні впливів на дитину всіх груп факторів. Від цього буде залежати позиція батьків у вибудовуванні відносин з педагогами ЗДО, погодженість виховних впливів на дитину не тільки в період адаптації.

Перед педагогами ЗДО стоїть складне завдання, спрямоване на залучення батьків до процесу осмислення залежних від них факторів, розширення своїх можливостей у взаємодії з педагогами з метою полегшення адаптації дитину до нових соціальних умов. Із цією метою необхідно використовувати методи роботи з родителями, що підсилюють проникнення дорослих «у світ своїх дітей» внутрішні механізми, що розкривають, відбуваються з дитиною змін у період адаптації.

Так, А. Хутірський пропонує метод емпатії як можливість педагога ефективно «вчувствуватися» у стан дитини. Продовженням і поглибленням методу емпатії виступає метод значеннєвого бачення. Концентрація педагога на досліджуваному об'єкті – дитині – дозволяє пізнати першопричину, що відбувається, первосмысл, тобто внутрішню сутність маляти. Педагоги вишиковують ланцюжок питань, орієнтованих на з'ясування причин мінливого поведінки маляти, осмислення, що відбуваються з ним внутрішніх змін [60, с. 95].

Метод символічного бачення дозволяє фактори адаптації перевести на мову знаків, символів, образів. Такий переклад дозволяє батькам краще

зрозуміти й вивчити впливу факторів на процес адаптації дитину, усвідомити свою роль у даному процесі. Використання даного методу дозволяє припустити можливі наслідки впливу різних факторів на становлення особистості дитину в майбутньому [4, с. 326-328].

З метою посилення ефекту візуалізації й вербалізації різного роду факторів, що впливають на процес адаптації, нами пропонується метод «Маля» як модифікація методу значеннєвого бачення.

Ціль використання даного методу: осмислення впливу різних груп факторів і можливостей їх урегулювання, пошук шляхів керування процесами адаптації як з боку педагогів, так і з боку батьків маляти. Символізм методу полягає у використанні прозорої скляної посудини (символізує дитячу чистоту й беззахисність) [29, с. 86].

Таким чином, для того щоб уникнути стресових ситуацій, необхідно грамотно підійти до проблеми адаптації дітей. Спільне завдання вихователів і батьків – допомогти дитині по можливості безболісно увійти в життя дитячого садка. Для цього потрібна цілеспрямована робота з родиною, що припускає не тільки підвищення педагогічної грамотності батьків за рахунок розширення системи знань. Важливе формування свідомої позиції батьків як повноправних учасників освітнього процесу, включення в роботу з родиною в період адаптації дитину методів, що розкривають перед родителями можливості впорядкування впливів соціальних і біологічних факторів. Вироблення однакових вимог до дитини, узгодження виховних впливів педагога й батьків через розуміння й осмислення змін, що відбуваються з дитиною, – найважливіша умова, що полегшує процес адаптації.

1.3. Соціально-педагогічні умови адаптації дітей дошкільного віку до закладу дошкільної освіти

Педагог відіграє вирішальну роль у процесі адаптації дитину молодшого дошкільного віку до умов дитячого садка. Вихователь,

використовуючи індивідуальний підхід, пом'якшує протікання адаптаційного періоду в дітей. Вихователь прагне до збереження, зміцнення здоров'я дитину шляхом створення відповідних умов: загартовування, ранкової гімнастики, фізкультурними заняттями, рухливими іграми [30, с. 53].

Розглянемо фактори, які необхідні для успішної адаптації дитини в дитячому садку.

Фактори, пов'язані з фізичним станом дитини. Здорова дитина краще адаптується й долає труднощі. На здоров'я дитини може впливати безліч факторів, таких як протікала вагітність і пологи, які хвороби були в дитини в перші місяці після народження, як часто болів перед вступом у дитячий садок. Усі наступні хвороби можуть несприятливо відбитися на імунітеті дитини, це може загальмувати психічний розвиток. Якщо немає правильного режиму дня, дитина не висипає, це може привести до перевтоми й виснаженню нервової системи. Ці діти погано справляються адаптаційним періодом, у них установлюється стресовий стан, і внаслідок цього він занедужує [27, с. 60].

Те, у якому віці дитина приходить у дитячу установу, впливає на характер адаптації. Даний фактор прямо пов'язаний із прихильністю дитини до батьків і на цьому ґрунті виникають невротичні форми поведінки. Прихильність до матері – необхідна умова нормального психічного розвитку дитину. Вона сприяє формуванню таких важливих якостей особистості, як довіра до миру, позитивне самовідчуття, ініціативність, допитливість, розвитку соціальних почуттів.

Для виникнення прихильності необхідний тривалий і стійкий емоційний контакт матері або, що заміняє її дорослого з дитиною з перших днів його життя. Прихильність у дитини формується вперше півроку життя дитину й до закінчення року формується як стійка емоційно – особистісний зв'язок з рідними йому людьми й більшою мірою, з мамою.

Перші півроку це виражається позитивними емоціями, захватом дитину при зустрічі з мамою. Після напівроку в дитини з'являється тривога й

занепокоєння коли мама відлучається. З напівроку до півтора років прихильність до матері виражається більш яскраво й може вийти так, що почуття тривоги при розлуці з мамою може травмувати так, що залишається на все життя як страх самотності. Від того на скільки яскраво виражається страх, можна судити про чутливість дитини й на підставі цього вже вирішувати чи стоїть дитини рано віддавати в дитячий садок.

У восьмимісячному віці з'являється страх перед незнайомими дорослими, дитина притискається до матері, як би підкреслюючи прихильність до неї. Це почуття в дитини триває не довго, приблизно до року й двох місяців. Пізніше сприйняття інших людей проходить більш спокійно, але дитина може бентежитися при них. Страх і занепокоєння, яке дитина випробовує в період від семи місяців до року й двох місяців, може бути передумовою наступного розвитку тривоги й страху. При несприятливих умовах тривога переростає в тривожність, страхи – у боязкість, стаючи стійкою рисою характеру. Може бути так, що невротична прихильність дитини до матері й до рідних, викликана тривожністю близьких, що не відпускають дитину від себе ні на крок, передаючи свої страхи дитині [40, с. 98].

Досить важливий фактор, що впливає на характер адаптації це ступінь сформованості в дитини спілкування з навколишніми й дій із предметами. У ранньому віці предметна діяльність стає провідною, а спілкування відбувається в основному в контексті дій із предметами – ситуативно-ділове спілкування. Під час ділового спілкування в дитини формуються особливі зв'язки з навколишніми його людьми. Замість емоційних контактів дитини з матір'ю й іншими близькими, що мають виборчий характер, інтимну, особистісну основу, приходять контакти, у центрі яких стоїть предмет. Практична взаємодія більш безособова. Для дитини стає не так важлива емоційна близькість партнерів, тому що вся їхня увага зосереджена на предметі.

Дитина, яка відчуває труднощі у звиканні до дитячого садка, найчастіше має в родині в основному емоційні контакти з дорослими. У дитини сильно розвинена потреба в увазі, фізичних контактах, пещенні. Стороннім людям важко задовольнити дану потребу. У садку, де у вихователя немає можливості приділяти дитині стільки ж уваги, як у родині, вона почуває себе самотньо, незатишно. Дитина воліє грати одна, не звертаючись до дорослого за допомогою, не залучаючи його до спільної взаємодії. Співробітництво з дорослим, необхідне для цього віку, у неї не складається. Внаслідок цього у дитині несформовані навички взаємодії з дорослими, знижена ігрова ініціативність при підвищеній потребі в спілкуванні [17, с. 52].

Причиною важкого звикання до ясел може стати неузгодженість між занадто тривалою емоційною формою спілкування дитину з дорослими й становленням предметної діяльності, що припускає іншу форму спілкування – співробітництво. Психологами виявлена чітка закономірність між розвитком предметної діяльності дитину і його звиканням до ясел. Досить легко адаптація протікає в малят, які можуть довгостроково, різноманітно й зосереджено діяти з іграшками й вирішувати предметні завдання – зібрати пірамідку, мотрійку, елементи конструктора. Дитина, яка вміє добре відіграти, легко ввійде в контакт із будь-яким дорослим, тому, що він володіє необхідними для цього засобами. Особливість дітей, які дуже важко звикають до ясел, це низький рівень предметної діяльності, у тому числі ігрової. Вони вередують, не можуть самі знайти собі заняття, швидко пересичуються грою, постійно вимагають уваги дорослого, якщо в них щось не виходить (А. Баркан) [10].

У свою чергу, працівники дитячого садка повинні зайнятися виконанням наступних завдань:

- робота з батьками, що починається ще до вступу дитини в дитячий садок;
- створення емоційно сприятливої атмосфери в групі;

- організація ігрової діяльності в адаптаційний період, спрямованої на формування емоційних контактів «дитина – дорослий» і «дитина – дитина».

Створення емоційно сприятливої атмосфери в групі. Завдання виховання:

- створити умови для зміцнення й охорони здоров'я дітей, полегшення періоду адаптації до умов дошкільної установи;
- прищепити дітям навички здорового способу життя, сприяти повноцінному фізичному розвитку дітей (забезпечити розуміння дітьми змісту виконання режимних процесів; організувати раціональний режим дня в групі, що забезпечує дитині фізичний і психічний комфорт; виховувати в дітей потреба в самостійній руховій активності; формувати у дітей звичку до акуратності й чистоті, прищеплювати найпростіші навички самообслуговування);
- закласти основи формування майбутньої особистості (виховувати у дітей упевненість в собі й своїх можливостях; розвивати активність, ініціативність, самостійність);
- закласти основи довірливого відношення дітей до дорослих, формуючи прихильність до вихователя.

Таблиця 1.1

Модель організації адаптаційного періоду через режимні моменти

Ранок	Ранковий підйом
	Зарядка
	Ігри з елементами фольклору
	Розвиваючі ігри
	Формування культурно-гігієнічних навичок
	Сніданок

	Ігри-заняття, ігри-вправи в групі
	Ігрові ситуації, спілкування
	Підготовка до прогулянки
Прогулянка	Ігри з елементами фольклору
	Ігри: рухливі, сюжетно-рольові, дидактичні
	Ігри з водою й піском
	Спостереження, розваги, бесіди
	Досвіди й експерименти
	Загартовування: повітряні, сонячні ванни
	Формування культурно-гігієнічних навичок
Час після обіднього сну	Розминка після сну / процедури, що гартують
	Полуденок
	Художньо-творча діяльність
	Ігри-драматизації, ігри-інсценівки
	Прогулянка
Вечір	Формування культурно-гігієнічних навичок
	Елементи театралізованої діяльності
	Спілкування дітей
	Прощання

Заспокійливо на дітей діють гри з піском і водою. Ці ігри сприяють розвитку дітей, але в період адаптації основною перевагою є їхня заспокійлива й розслаблююча дія, тому що необхідне створення природнього середовища,

у якому дитина відчує себе комфортно, захищене й почне проявляти творчу активність. У літню пору такі ігри легко можна організувати на вулиці.

Восени й взимку бажано мати куточок піску й води в приміщенні. У ясельній групі, наприклад, його можна розмістити в туалетній кімнаті: два більші резервуари з піском і водою, вони встановлені на підставках, під ріст дітей.

Для ігор використовуються небиткі форми різної конфігурації й обсягу, лійки, ложки, сита, гігієнічно безпечні барвники й пінливі речовини. Діти можуть набирати в гумові іграшки воду й виштовхувати її струменем, купати у воді гумових ляльок, пускати по воді кораблики і т.д. У цей період можна застосувати метод «піскової терапії» [24, с. 93].

Пісок стабілізує емоційний стан і має чудова властивість «заземлювати» негативну психічну енергію. «Терапія піском» була запропонована швейцарським психологом і філософом Карлом Густавом Юнгом, який заснував аналітичну терапію.

Усі ігри з піском можна розділити за трьома напрямком:

- пізнавальні (пізнається багатогранність нашого миру);
- навчальні (вони полегшують процес навчання дитину);
- проєктивні (через них здійснюється психологічна діагностика, корекція розвитку дитини).

Під час адаптації використовуються навчальні ігри, які спрямовані на розвиток тактильно-кінестетическої чутливості й дрібної моторики рук. Такі нескладні вправи стабілізують емоційний стану, що дуже важливо в перші дні перебування дитину в дошкільній установі.

У період перших відвідувань дитиною дошкільної установи потрібно сформувати в дитини позитивну установку, бажання йти в дитячий садок. Усе це залежить, безпосередньо, від зусиль і вміння вихователів створити атмосферу затишку, тепла й доброзичливості в групі. Якщо дитина з перших

днів буде почувати це тепло, то зникнуть його хвилювання й страхи, і адаптація пройде набагато легше.

Будь-яке маля буде відчувати дискомфорт від розмірів групової кімнати й спальні – вони для нього занадто великі й відрізняються від домашніх. Щоб дитині було приємно приходити в дитячий садок, потрібно «одомашнити» групу. Зрительно зменшити приміщення, зробити його більш затишним, з гарними фіранками на вікнах, бордюр по верхньому краю стіни.

Меблі необхідно розмішувати таким чином, аби вони утворювали невеликі «кімнатки», у яких діти відчувають себе комфортно. Добре, якщо в групі є невеликий «будиночок», де б дитина мала змогу усамотнитися, пограти або відпочити. Спорудити «будиночок» можливо, наприклад, з дитячого ліжечка, обтягнувши його гарною тканиною. По можливості, поруч із «будиночком» розмістити живий куточок. Рослини й взагалі зелена колір сприятливо впливають на емоційний стан людини [38, с. 52].

Так само необхідний у групі й спортивний куточок, що задовольняє потребу 3-х річних дітей у русі. Оформити так, щоб у дитини з'явилося бажання займатися в ньому. Малята ще не володіють мовою настільки, щоб виразити чітко свої почуття й емоції. Багато, особливо перший час, соромляться або просто бояться це робити. Усі не виражені емоції будуть накопичуватися й, зрештою, прорвуться сльозами, які з боку виглядають незрозумілими – ніяких зовнішніх причин для цього немає.

Погодженість дій батьків і вихователів, зближення підходів до індивідуальних особливостей дитини в родині й дитячому садку є необхідною умовою успішної адаптації.

До вступу дитини в групу, вихователям необхідно встановити контакт із родиною. З'ясувати які звички й особливості дитину відразу складно, але при ознайомлювальній бесіді з батьками можливо довідатися, інтереси й схильності дитину і які характерні риси його поведінки.

Порекомендувати батькам, споконвічно, приводити дитину тільки на прогулянку, йому так простіше буде познайомитися з вихователями й іншими дітьми. Причому рекомендується приводити маляти не тільки на ранкову, але й на вечірню прогулянку, щоб дитина могла звернути його увагу на те, як мами й тата приходять за дітьми, як вони радісно зустрічаються. Щоб дитина не стала свідком сліз і негативних емоцій інших дітей при розставанні з мамою, у перші дні варто приводити дитину в групу пізніше 8 години [40, с. 16].

Зі сном у дитини можуть проблеми, викликані не тільки внутрішнім напруженням, але й навколишнім оточенням, що відрізняється від домашньої. Метушня інших дітей відволікає, дитина почуває себе незатишно у великій кімнаті, не може розслабитися й заснути. Прикроватная фіранка, може розв'язати ці проблеми. Вона створює відчуття психологічного комфорту, захищеності дитині, а так само додати спальні більш затишний вид. А головне ця фіранка, яку зшила мама дитини й повісила при ньому, стає для нього часточкою будинку, як улюблена іграшка, з якої він лягає спати.

Під час адаптації дитину треба тимчасово зберегти звичні для нього прийому виховання, навіть якщо вони можуть суперечити встановленим у дитячому садку правилам. Перед сном маляти можна йому дати іграшку, покачати, якщо він до цього звик, посидіти біля нього, розповісти казку. Ні за яких умов не можна насильно годувати, а так само укладати спати, тому що це може викликати на довгий час негативне відношення до нової обстановки.

Діти дуже прив'язані до мами й дитині хочеться, щоб мама увесь час була поруч. Тому, не погано мати в групі «сімейний» альбом зі світлинами всіх дітей групи і їх батьків. Дитина в будь-який момент зможе побачити своїх батьків і стане менше тужити вдалині від будинку. Ласкавий обіг з дитиною, періодичне перебування маляти на руках дає йому почуття захищеності, допомагає швидше адаптуватися.

У дитини в період адаптації до дитячого садка переважають негативні емоції; рухова активність або сильно падає до загальмованого стану, або зростає до рівня гіперактивності. Усі ці негативні зрушення в дитячому організмі проходять, коли адаптація закінчується.

Характер адаптації залежить від декількох важливих факторів.

Низький рівень соціалізації дитини. Дитині, яка сидить будинку під доглядом батьків і не контактуючому з однолітками, буде складно адаптуватися, ніж дитині, яка постійно має розлуку з матір'ю.

Недооцінювання режимних моментів. Часто батьки зневажають рекомендаціями педагогів.

Низький рівень розвитку навичок самообслуговування або повна їхня відсутність. До трьох років дитина повинна мати елементарні навички самообслуговування: тримати ложку, вилку, одягати колготки, кофту й роздягатися. У дитини, якої не навчили, можливо можуть розвинути різні комплекси, низька самооцінка.

Відсутність регулярності у відвідуванні дитячого садка. Іноді батьки приводять дитину у садок «через день». Регулярне відвідування, без пропусків приводить до швидкої адаптації. Необхідною умовою для ефективного керівництва процесом звикання дітей до дитячої установи є продумана система педагогічних впливів, у яких головне місце займає організація діяльності дитину, що відповідає потребам, які визначають його поведінка [13, с. 98].

Для того щоб управляти процесом адаптації, педагогові необхідно добре знати вікові особливості дітей і враховувати їх у роботі. Емоційний стан є показником випробовуваного дитиною комфорту або дискомфорту.

Створити умови для бадьорого, життєрадісного настрою в дітей – одна з важливих завдань, що коштують перед вихователем. Коштувати врахувати, що маленькі діти, що емоційно заражається.

Плачуча дитина може викликати плач і в інших. Малята дуже чуйно реагують і на стан навколишніх дорослих. Спокійні, рівний настрою вихователя сприяє створенню гарного настрою в дітей. Заспокоївши дитину, педагог, одержує можливість познайомити його з навколишнім, налагодити його контакти з іншими дітьми [22, с. 87].

К. Ушинський говорив, що, для того щоб уиховувати дитину у всіх відносинах, його треба знати у всіх відносинах. Щоб довідатися індивідуальні особливості дитини, що знову зробила, вихователь повинен розмовляти з родителями, спостерігати за дитиною в різні відрізки часу дня й у різних ситуаціях. Таке вивчення дитини допоможе вихователеві правильно оцінити його індивідуальні особливості й направити його поведінку в потрібне русло [2].

Педагог повинен провести батьківські збори, де разом з родителями зможуть розібрати основні питання адаптації дитину: що потрібно робити, а що не можна. Познайомити батьків з режимними моментами. Перед прийомом до групи слід провести анкетування батьків, збір анамнезу.

Це потрібно для того, щоб більше довідатися про дитину: знати його темперамент, звички, якими навичками він володіє, тем легше педагогові буде знайти до нього підхід. Щоб адаптація дитини пройшла менш болісно потрібно тісно взаємодіяти з родителями, спільно вибрати методи й лінію поведінки роботи з дитиною. З боку батьків повинне бути поважне відношення до педагогічного персоналу ЗДО.

При адаптації дитини, батько не повинен лякати дитячим садком, щоб у нього не виникало негативного відношення до установи. Так само для швидкої адаптації бажане з дитиною гуляти на майданчику саду, знайомити з дітьми, садом. Безумовно будуть полезні спільні перегляди мультфільмів, бесіди. Успішно пройденим адаптаційний період буде вважатися, якщо: дитина почала освоювати навички самообслуговування, дотримується правил поведінки в ЗДО, формуються комунікативні навички; емоційний стан дитини

у садку спокійний, вона відчуває себе цілком комфортно; з'являється апетит; присутнє радісне спілкування з однолітками, активна участь в ігрових ситуаціях. Таким чином, для успішної адаптації дитини в ЗДО необхідно згуртуватися батькам і педагогові. Чим швидше дитина стане довіряти вихователю, тем менш безболісно буде розставатися з батьками, що дозволяє підтримувати позитивний емоційний стан. Один з важливих моментів – формувати пізнавальну, соціальну сфери, де особливо важливо виховувати самостійність і ініціативність для успішного розвитку дитини.

Висновки до першого розділу

1. Аналіз наукових джерел дозволяє констатувати, що на сучасному етапі розвитку в Україні системи дошкільної освіти потрібно акцентувати увагу на проблемі адаптації дитини до ЗДО, дане питання вагає більш ретельного соціально-психологічного та педагогічного дослідження

2. З'ясовано, що адаптація – це пристосування організму до нової обстановки, а для дитини дитячий садок, безсумнівно є новим, ще невідомим простором, з новим оточенням і новими відносинами.

3. Встановлено, що індикатором несприятливого плину процесу адаптації є неадекватне поведіння дітей: загальна загальмованість, різка зміна настроїв, часті вибухи роздратованості й гніву, відлюдкуватість, високий ступінь замкнутості, утруднене переключення уваги, завищена самооцінка, притуплення розумової діяльності, стан тривоги, асоціальні форми поведінки, задиркуватість, схильність до руйнівних дій, гіперактивність та інші.

4. Проведене теоретичне дослідження доводить, що проблема адаптації дітей раннього віку насущна й актуальна, тому що вихователі груп не завжди готові відмовляти дітям, що знову зробили, кваліфіковану допомогу й соціально-педагогічну підтримку, частину з них зазнають труднощів при побудові взаємин з батьками. Крім того, частина батьків ставляться до періоду адаптації недостатньо серйозно, як до чогось саме собою, що розуміє або схильні приписувати всі погані роботи вихователів.

Одне з головних завдань педагогів полягає у вирішенні питання про адаптацію дітей раннього віку до дитячого садка; у наданні допомоги в побудові взаємин між дітьми, батьками й співробітниками дитячого садка. Важливо побудувати відносини, які створюють відчуття комфорту, упевненості, взаємоповаги, взаємодопомоги, здатності вирішувати проблеми в міру їх виникнення.

5. Доведено, що проблема адаптації залежить від віку дитини, стану здоров'я, рівня розвитку, відносини батьків із проблемою. Період звикання

дітей до ЗДО – незмінно складна соціальна проблема. Від того, як пройде звикання дитини до нового розпорядку дня, до незнайомих дорослих і однолітків, залежать його фізичний і психічний розвиток, подальше благополуччя існування його в дитячому садку й у родині, успішність його соціалізації.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

2.1. Соціально-педагогічна діагностика стану адаптації дітей до закладу дошкільної освіти. Критерії та показники адаптованості

Дослідження проводилося на базі другої молодшої групи ЗДО «Усмішка» № 532 м. Києва. У дослідженні брали участь 20 дітей молодшого дошкільного віку (3 - 4 роки). Усі діти відвідують ЗДО з початку навчального року. Також у дослідженні брали участь батьки дітей і вихователі.

У дослідженні застосовувалися наступні методики:

- анкета для батьків по адаптації дитини до дитячого садка.
- карта спостереження за рівнем адаптації дітей для вихователів.
- методика діагностики тривожності Р. Сирса.
- шкала по визначенню поведінкової реакції відповідно до оцінки факторів адаптації А. Остроуховой.

Характеристика методик:

- анкета для батьків по адаптації дитини до дитячого садка;

Ціль анкети - оцінити особливості адаптації дитину до дитячого садка за допомогою аналізу його поведінки в колі родини [42, с. 98].

Питання стосуються енергійності дитини особливостей його апетиту сну, активності в контактах з іншими, про емоційне відношення до відвідування дитячого садка. Текст анкети з інструкцією представлено в Додатку 1.

- карта спостереження за рівнем адаптації для вихователів;

Карта спостереження являє собою адаптаційний аркуш, який вихователь заповнює щодня на кожну дитину, оцінюючи його загальний стан, настрій, самопочуття в групі. Оцінки ставляться у вигляді символів:

Рис.1. Гарне Рис. 2. Нормальне Рис.3. Погане

Для зручності аналізу символам були привласнені бали: гарне самопочуття - 2 бала, нормальне, нейтральне - 1 бал, погане - 0 балів.

Вихователі оцінювали дітей протягом 5 днів. Далі виводилася середня оцінка за рівнем адаптації кожної дитину в Дошкільній освітній організації.

-методика діагностики тривожності Р. Сирса;

Методика полягає у виявленні ознак тривожності в дітей. Спостереження за дитиною проводиться протягом дня й відзначаються наявність ознак тривожності, представлені в карті (Додаток 2). Обробка результатів:

1-4 ознаки - низька тривожність; 5-6 ознак - виражена тривожність; 7 і більш - висока тривожність.

-Шкала по визначенню поведінкової реакції відповідно до оцінки факторів адаптації А. Остроуховой.

Шкала включає оцінку поведінкових реакцій дітей по наступних факторах адаптації: емоційний стан дитину, соціальні контакти дитини, сон дитини, апетит дитини [24, с. 87].

Розкид оцінок від -3 (негативні поведінкові реакції) до +3 (позитивні поведінкові реакції), тобто від відмінної адаптації до повної дезадаптації. Для зручності обробки даних і щоб уникнути суб'єктивного тлумачення приводяться короткі характеристики різних оцінок (Додаток 3).

Сумарно по всіх чотирьом факторам можна одержати +12 або -12, в інтервалі чого й визначаються рівні адаптації.

Тривалість процесу адаптації може обмежитися одним днем (коли дитина в перший день соціалізується в дитячому садку) або бути як завгодно

довгої. Рівень, успішність адаптації, виводиться із взаємозв'язку тривалості адаптаційного періоду (А) і поведінкових реакцій (П).

Таблиця 2.1.

Тривалість процесу адаптації

Адаптація	Строки (А)	Поведінкові реакції (П)	Рівні адаптації	
Легка	до 5 дн.–1 нед.	+12...+8	А-1 і П-1 А-1 і П-2	високий
Середня	до 15 дн.–3 нед.	+7...0	А-1 і П-3 А-2 і П-2	середній
Ускладнена	до 25 дн –5 нед.	-1...-7	А-2 і П-4 А-3 і П-3	складний
Деадаптація	Більше 5 нед.	-8...-12	А-3 і П-4 А-4 і П-4	деадаптація

Дослідження проходило в кілька етапів.

На першому етапі проводилося формування вибірки, вибір методів, часу проведення дослідження.

Діагностика дітей проводилася за згодою батьків.

На другому етапі проводилося спостереження за дітьми, обстеження дітей.

На третьому етапі проводилася обробка даних, інтерпретація результатів, формулювання висновків.

На четвертому етапі розроблявся проект організації діяльності педагога по організації умов для адаптації дітей у дитячому садку.

Результати анкетування батьків з питань адаптації дитину до дитячого садка показали наступні результати [30, с. 87]:

-режим дня дитину будинку збігається з режимом дитячого садка в 20% дітей, в 45% дітей режим збігається більш-менш , в основному його черговість, час пробудження зрушене незначно (1-2 години) в 35% дітей режим будинку не збігається з режимом дитячого садка, дитина пробуджується на багато пізніше, суттєво зрушений час денного сну або його взагалі ні, відповідно суттєво зрушають у часі прийому їжі;

-контакти в дитини, його батьків численні в 35% родин, також 35% батьків відзначили середню чисельність контактів. В 30% дітей і батьків контакти нечисленні;

-прагнення дитини до спілкування з однолітками відзначили 30% батьків, інші 70% такого прагнення не відзначають;

-наявність улюбленої іграшки в дитини відзначили всі батьки;

-"ознайомлювальний візит" у групу відзначили 65% батьків. З того, що сподобалося, батьки в основному відзначають - діяльність вихователя, затишок у групі. З того, що не сподобалося -численність групи. В 35% батьків не було ознайомлювального візиту в групу;

-дітей, які сподобалися дитині, відзначають 20% батьків, інші 80% такого вибору не зробили;

-усі батьки, які відзначили дітей, які сподобалися дитині, також відзначили й спроби дитини відіграти з ними;

-35% батьків відзначили, що їх дитина боїться обох вихователів, 45% - боїться одного вихователя, 20% дітей не бояться вихователів.

-тільки 25% дітей можуть звернутися до вихователя з питанням, проханням;

-усі батьки відповіли, що дитина слухається вихователів;

-35% дітей розповідають будинку про вихователів і відповідають на запитання;

-відіграють будинку в дитячий садок: самостійно - 35% дітей, з іграшками - 30% дітей, з мамою - 35% дітей. В основному діти вчать умиватися, відіграти з іншими дітьми, частіше вибирають роль дитини;

-плачуть при розлуці 75% дітей;

-запитують, коли його заберуть 80% дітей;

-поведінка дитини при зустрічі: радісний - 65% дітей; спокійний - 25%, плаче - 0%, продовжує відіграти - 10% дітей, просить почекати - 0%;

-ранком відмовляються йти в дитячий садок 10% дітей;

Таким чином, анкетування показало, що в основному діти молодшого дошкільного віку погано адаптовані в дитячому садку.

Вони часто не вміють взаємодіяти з однолітком, бояться вихователів, їм важко звернутися до педагога, вони важко переживають розлуку з матір'ю й часто не звикли до режиму в групі [24, с. 87].

Результати аналізу спостереження вихователів за адаптацією дітей представлено в таблиці 2.2.

У даній таблиці за перший день ураховувалося: Емоційний стан дітей, соціальні контакти з дітьми й дорослими, сон дитини, апетит.

Таблиця 2.2.

Спостереження вихователів за адаптацією дітей

№	Ім'я	1-й День	2-й День	3-й День	4-й День	5-й День	Середній рівень
1	Олексій К.	0	1	1	0	1	0,6
2	Аліна Ш.	0	0	0	0	0	0
3.	Анна У.	0	0	0	0	0	0
4.	Володимир Т.	1	1	1	1	0	0,8
5.	Даниил Е.	0	1	0	1	1	0,6
6.	Дмитро С.	0	0	0	1	1	0,4
7.	Єгор Х.	1	0	1	2	2	1,2

8.	Катерина Х.	0	1	1	1	1	0,8
9.	Іван М.	2	1	2	2	2	1,8
10.	Ірина С.	0	1	1	1	1	0,8
11.	Ірина Ц.	0	0	0	1	1	0,4
12.	Кирилл Х.	1	0	1	0	0	0,4
13.	Людмила С.	1	1	1	1	1	1
14.	Марія Я.	2	1	1	2	2	1,6
15.	Ольга Б.	0	1	1	1	1	0,8
16.	Олеся В.	1	2	2	2	2	1,8
17.	Павел Л.	0	1	1	0	1	0,6
18.	Світлана Ш.	2	2	2	2	1	1,8
19.	Юлія Д.	0	0	0	0	1	0,2
20.	Яна С.	1	2	1	1	1	1,2
Хср.		0,6	0,8	0,85	0,95	1	0,84

Результати аналізу спостереження вихователів за рівнем адаптації дітей показали, що в середньому в дітей молодшого дошкільного віку в дитячому садку переважає нормальне самопочуття, рівний настрій, однак з перевагою до поганого настрою. Тобто за час перебування в групі в дітей все-таки переважають негативні реакції й поведінка (плач, конфлікти, істерики) над позитивними (посмішка, гра).

Половина групи дітей мають переважно рівний настрій і нормальний самопочуття. 30% дітей мають переважно погане самопочуття, вони часто плачуть, вередують, у них є проблеми із прийомом їжі й сном [48, с. 61].

Тільки 20% дітей мають переважно гарний настрій і самопочуття, вони активно взаємодіють із дітьми й вихователями, добре їдять і сплять, так само

вміють відіграти, їхня ситуативна поведінка швидко піддається корекції з боку дорослого.

Результати діагностики тривожності дітей за методикою Р. Сірса представлено в таблиці 2.3. У таблиці представлена кількість балів (ознак тривожності).

Таблиця 2.3

Результати діагностики тривожності дітей за методикою Р. Сірса

№	Ім'я	Бали	№	Ім'я	Бали
1.	Олексій К.	4	11.	Ірина Ц.	8
2.	Аліна Ш.	10	12.	Кирило Х.	7
3.	Анна У.	8	13.	Людмила С.	5
4.	Володимир Т.	5	14.	Марія Я.	2
5.	Данило Е.	7	15.	Ольга Б.	6
6.	Дмитро С.	8	16.	Олеся В.	2
7.	Єгор Х.	3	17.	Павло Л.	6
8.	Катерина Х.	5	18.	Світлана Ш.	0
9.	Іван М.	3	19.	Юлія Д.	8
10.	Ірина С.	9	20.	Яна С.	1
Хср.					5,4
Ст. відх. σ					2,8

Результати спостереження показали, що в середньому діти молодшого дошкільного віку мають виражену тривожність [35, с. 18].

Співвідносні результати показали, що більшість дітей (40%) мають високий рівень тривожності, у них відзначається 7 і більш ознак тривожності. Четверть групи мають виражену тривожність, у них відзначається 5-6 ознак тривожності. 35% дітей практично не випробовують тривожності в ЗДО, у них

відзначається 4 і менш ознак тривожності. Частота зустрічальності ознак тривожності в дітей молодшого дошкільного віку відбито в таблиці 2.4..

Таблиця 2.4

Частота зустрічальності ознак тривожності

Ознака тривожності	Діти, у яких відзначена ознака	
	Кількість	%
Часто напружений, скований	12	60
Часто гризе нігті. Смокче палець	9	45
Легко плутається	8	40
Плаксивий	14	70
Часто агресивний	6	30
Уразливий	10	50
Нетерплячий, не може чекати	7	35
Легко червоніє, блідне	5	25
Має труднощів у зосередженні, особливо в екстремальній ситуації	6	30
Метушливий, багато зайвих жестів	4	20
Потіють руки	0	0
При безпосередньому спілкуванні із труднощами включається в роботу	11	55
Надмірно голосно або надмірно тихо відповідає на запитання	8	40
Надчуттєвий	7	35

Результати спостереження показали, що серед ознак тривожності в більшості дітей зустрічається плаксивість (70%), напруженість, скутість (60%), труднощі включення в діяльність при безпосередньому спілкуванні (55%), уразливість (50%). Рідше відзначаються ссання пальця (45%),

лякливість (40%), нетерплячість (35%), надчутливість (35%), тиха мова (40%). Досить рідко відзначаються агресивність (30%), блідість, почервоніння (25%), труднощі в зосередженні (30%) і метушливість (20%). Не відзначена в дітей пітливість рук.

Таким чином, результати діагностики тривожності показали, що більшість дітей молодшого дошкільного віку мають високу тривожність, яка виражається в плаксивості, уразливості, напруженості, труднощах включення в діяльність.

Результати по шкалі визначення поведінкової реакції відповідно до оцінки факторів адаптації представлено в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Результати по шкалі визначення поведінкової реакції відповідно до оцінки факторів адаптації

№	Ім'я	Емоціональний стан	Соціальні контакти	Сон	Аппетит	Комунікабельність	Рівень адаптації
1.	Олексій К.	1	-1	1	-1	0	Середній
2.	Аліна Ш.	-3	-2	-2	-2	-9	Дуже низький
3.	Анна У.	-2	-3	-1	-2	-8	Дуже низький
4.	Володимир Т.	1	-1	-1	1	0	Середній
5.	Данило Е.	-1	1	2	1	3	Середній
6.	Дмитро С.	-2	-2	-1	1	-4	У середньому
7.	Єгор Х.	2	3	1	2	8	Високий
8.	Катерина Х.	1	1	-2	1	1	Середній
9.	Іван М.	2	2	2	2	8	Високий

10.	Ірина С.	1	1	2	1	5	Се
11.	Ірина Ц.	-2	-1	-1	-2	-6	Ус
12.	Кирилд Х.	-3	-2	-1	-1	-7	Ус
13.	Людмила С.	-1	-1	-1	-2	-5	Ус
14.	Марія Я.	2	1	2	3	8	Ле
15.	Ольга Б.	1	-1	1	1	2	Се
16.	Олеся В.	3	2	1	2	8	Ле
17.	Павло Л.	-1	1	2	1	3	Се
18.	Світлана Ш.	2	2	2	3	9	Ле
19.	Юля Д.	-2	-1	-2	-1	-6	Ус
20.	Яна С.	3	3	2	2	10	Ле
Хср.		0,1	0,1	0,3	0,5	1,0	

Результати діагностики показали, що в середньому в дітей молодшого дошкільного віку середня успішність адаптації до умов закладу дошкільної освіти. Найменше проблем у дітей з апетитом, трохи більше проблем із засипанням. Емоційний стан дітей в основному рівне, замкнене, соціальні контакти проявляються досить слабо, діти в основному байдужі друг до друга.

Співвідносні результати показали, що більшість дітей (35%) мають середній рівень адаптації в дитячому садку, у них спостерігаються деякі проблеми, в основному соціального й емоційного плану. В 30% дітей

відзначається легкий процес адаптації, у них гарний апетит, немає проблем зі сном, вони цікавляться спільною грою з іншими, їхній настрій і емоційний тон при знаходженні в дитячому садку позитивні [24, с. 87].

Чверть групи мають ускладнений процес адаптації, у дітей спостерігаються проблеми соціального, емоційного плану, а також проблеми зі сном і апетитом. 10% дітей дезадаптировані, у цих дітей розстроєний сон, порушений апетит, їх емоційний стан подавлений, вони агресивні або похливі стосовно інших.

Таким чином, діагностика дітей молодшого дошкільного віку і їх батьків показала наявність проблем з адаптацією дітей до умов дитячого садка. Результати діагностики показали необхідність організації діяльності педагога з метою успішної адаптації дітей молодшого дошкільного віку в дитячому садку.

2.2. Практичне вивчення особливості адаптації дітей до закладу дошкільної освіти

При розгляді оптимізації умов для успішної адаптації в дитячому садку розкриваються особливості поведінки дітей і відповідно методи педагогічного впливу на них у цей період, вимоги до підготовки вихователя.

Важлива роль у період адаптації приділяється вихователю, його роботі з родиною дитини [57, с. 94].

При вступі в дитячий садок усі діти без винятку переживають стрес, тому дуже важливо допомогти їм подолати емоційну напругу й успішно адаптуватися до нового середовища. У зв'язку із цим, фахівці виділяють три періоди звикання дитини до дитячого садка: гострий, середній, період компенсації.

При цьому два перші періоди можна класифікувати по ступеню важкості - легка, середньої ваги, важка й у край важка [35, с. 86].

Частою причиною неврівноваженої поведінки служить неправильна організація діяльності дитину: коли не задовольняється його рухова активність, дитина не одержує досить вражень, відчуває дефіцит у спілкуванні з дорослими.

Зриви в поведінці дитини можуть відбутися й у результаті того, що вчасно не задоволені його органічні потреби - не вчасно нагодований, не виспався. Тому режим дня, ретельний гігієнічний відхід, методично правильне проведення всіх режимних процесів - сну, годівлі, туалету, організація самостійної діяльності дітей, занять, здійснення виховних підходів до них - застава формування правильної поведінки дитину. Створення в нього позитивного настрою.

Успішна адаптація дитини багато в чому залежить від взаємних установок родини й дитячого садка. Найбільше оптимально вони складаються, якщо обидві сторони усвідомлюють необхідність цілеспрямованого впливу на дитину й довіряють один одному. Важливо, щоб батьки були впевнені в доброму стосунку педагога до дитини; почували його компетентність у питаннях виховання; але головне - цінували його особисті якості (дбайливість, увага до людей, доброта).

В умовах виховання дітей раннього віку в ЗДО індивідуальний підхід до дитини обумовлюється знанням його психічних і фізичних особливостей, обліком його емоційного настрою тепер і стану здоров'я [26, с. 70].

Для збору відомостей про дитину батькам пропонуються анкети, у яких вони дають вичерпну характеристику своїй дитині. У свою чергу, співробітники ЗДО аналізують дані матеріали, роблять висновки про особливості поведінки дитину, сформованості його навичок, інтересах і т.п. Це допомагає вихователям правильно спілкуватися з дітьми в адаптаційний період, допомогти їм легше звикнути до нових умов.

До прийому дітей у групу необхідно провести збори, у якому беруть участь завідувач, методист, психолог, медики й звичайно, вихователі груп

раннього віку. Фахівці розкривають особливості роботи дитячого садка, знайомлять із напрямками педагогічної діяльності, відповідають на запитання батьків.

Для успішної організації адаптації дітей раннього віку вихователі становлять план виховно-освітньої роботи. При цьому вибираються різноманітні напрямки: розваги, консультації для батьків, пам'ятки, цікаві для дітей дидактичні й рухливі ігри, що сприяють виникненню позитивних емоцій, елементи усної народної творчості.

Основні принципи роботи з адаптації дітей:

- поступове заповнення груп (прийому 2-3 дітей у тиждень);
- неповне перебування дитини в початковий період адаптації (2-3 години, можливість перебування з мамою);
- гнучкий режим (вільний час приходу, додаткові вихідні дні);
- щоденний контроль над здоров'ям, емоційним станом, апетитом, сном у перший місяць (із цією метою на кожну дитину заповнюється так званий "адаптаційний аркуш");
- збереження в перші 2-3 тижні наявних у маляти звичок [18, с. 54].

У період адаптації дитину до нових умов життя відбувається своєрідне ламання, переробка сформованих раніше динамічних стереотипів, що стосуються певного режиму: укладення, годівля, а також спілкування. Тому для оптимізації процесу звикання необхідна чітка й послідовна робота всіх співробітників ЗДО із залученням батьків.

Адаптаційний період вважається закінченим, якщо дитина з апетитом їсть, швидко засинає й вчасно прокидається в бадьорому стані, відіграє один або з однолітками.

Успішна адаптація дитини до умов дитячого садка багато в чому залежить від мікросередовища. Мікросередовище - це найближче оточення дитину (батьки, родичка, сусіди, педагоги, друзі й ін.). Вплив мікросередовища на психічний розвиток дитини особливо значиме, у першу

на ранніх етапах онтогенезу. Саме батьківське виховання відіграє вирішальну роль у формуванні цілісної особистості дитину. Воно визначає багато чого: особливості спілкування дитину з навколишніми, самооцінку, результати діяльності, творчий потенціал дитину й ін. Саме родина протягом перших шести- семи років життя дитину закладає основи цілісної особистості. З віком соціальне оточення дитини поступово розширюється. Поза соціальним оточенням дитина не може повноцінно розбудовуватися.

Від того з яким настроєм приходить маля в сад у більшості випадків залежить від взаємних установок у родині. Усі страхи, побоювання батьків діти почувають і теж переживають разом з ними, а це відбивається на поведінці дитини (наприклад, ранком при розставанні мама починає плакати, і дитина робить те ж саме що й мама). При вступі дитини в дитячий садок особливе значення має його фізичний стан здоров'я, особливо якщо він інвалід.

Ілля їв і малював лівою рукою, не всі вправи із предметами міг виконувати, одягатися й роздягатися самостійно повністю не міг. Враховуючи обмеженість рухливості руки й рекомендації лікарів - фахівців, для цієї дитини були внесені зміни в освітню область "фізичний розвиток". Що стосується інших освітніх областей, те там змін не було, тому що Ілля не мав відхилень у своєму розвитку по інших освітніх областях. Дуже радувало те, що взаємні установки в родині, певна тактика поведінки батьків, спільна діяльність вихователів і батьків допомагали маляті почувати себе повноцінним членом групи [31, с. 46].

Для самопочуття дитини в адаптаційний період велике значення має те, якою мірою сформовані в нього необхідні гігієнічний^гігієнічні-культурно-гігієнічні навички й звички, навички самообслуговування (вдягання, їжі й ін.), тим часом не у всіх родинах приділяється достатня увага формуванню зазначених навичок і звичок. Нерідко діти двох і трирічного віки приходять у дитячий садок, не вміючи самостійно є, не просяться на горщик, не вміють одягатися й роздягатися.

Проводячи бесіди з родителями майбутніх вихованців дитячого садка, педагог повинен звертати їхню увагу на цю сторону виховання, розкрити основні закономірності формування навичок і звичок, їх послідовність. Він може показати характерні помилки, дати ради, як відучити маляти від небажаних звичок, розкрити значення своєчасного формування необхідних навичок і корисних звичок для загального розвитку дитини й для його гарного самопочуття в адаптаційний період [3, 32].

Навчити дитини вступати в спілкування з дорослими й дітьми - одна зі спільних завдань батьків і вихователів. На це повинна бути спрямована робота дитячого садка з родиною. У період адаптації дитину до нових умов життя відбувається своєрідне ламання, переробка сформованих раніше динамічних стереотипів, що стосуються певного режиму: укладення, годівля і т.д., а також стереотипів спілкування. Динамічні стереотипи виникають із перших місяців життя дитину й, формуючись в умовах родини, накладають відбиток на його поведінку. Багато дітей, приїждя в сад, поводяться так, як і будинку. У мене в групі був хлопчик Арсеній, який розмовляв з дорослими в командному тоні й на "ти", дітям постійно вказував, що і як треба робити. У результаті спостережень, бесід з дитиною й родителями з'ясувалося, що головна в родині мама - підприємець, тато займається домашніми справами, усі побажання й примхи Арсенія виконуються негайно [30, с. 87].

Тому, знайомлячись із кожною дитиною своєї групи до його вступу в дитячий садок, вихователь довідається особливості його розвитку й поведінки, і якщо необхідно, вносить відповідні корективи у формі ради й переконання батьків.

Таким чином, ознакою завершення періоду адаптації є гарне фізичне й емоційне самопочуття дитини, його захоплена гра з іграшками, доброзичливе відношення до вихователя й одноліткам.

Отже, фактори адаптації дітей до умов дошкільної освітньої установи є: фізичний стан здоров'я дитину, його психологічні й вікові особливості,

темперамент, вплив мікросоціуму, уміння спілкуватися з дорослими й однолітками діяльність, що веде.

2.2.1. Визначення педагогічних умов оптимізації адаптаційного періоду дитини до закладу дошкільної освіти

Для оптимізації процесу адаптації до умов дошкільної установи необхідна чітка й послідовна робота всіх співробітників освітньої установи із залученням батьків своїх вихованців.

Першочерговим є збір відомостей про дитину, родину. Для цього батькам пропонуються анкети, де батьки, відповідаючи на запропоновані питання, дають вичерпну характеристику своїй дитині. У свою чергу співробітники ЗДО аналізують дані матеріали, роблять висновки про особливості поведінки дитину, сформованості його навичок, про інтереси й т.п. Це допомагає вихователям правильно спілкуватися з дітьми в адаптаційний період, допомогти дітям легше звикнути до нових для них умов [25, с. 89].

Для оптимізації процесу успішної адаптації до умов дошкільної установи також необхідно провести роботу з родиною - дати кваліфікаційні рекомендації з підготовки дитини до умов суспільного виховання (дотримання режиму дня в родині, сформованості необхідних культурно-гігієнічних навичок, навичок самообслуговування, уміння дитини вступати в спілкування з дорослими й дітьми). Проводячи бесіди з батьками майбутніх вихованців дитячого садка, розкриваються основні закономірності формування навичок і звичок, їх послідовність; значення своєчасного формування необхідних навичок для загального розвитку дитини й для його гарного самопочуття в адаптаційний період. Вихователі знайомлять батьків з картами нервово-психічного розвитку дітей, пояснюючи, що повинен уміти дитина цього віку

До прийому дітей у групу необхідно проводити батьківські збори, у якому беруть участь завідувачка дитячого саду, методист, психолог, медики й, звичайно, вихователі груп дітей раннього віку. Фахівці розкривають особливості роботи дитячого садка, груп дітей раннього віку, знайомлять із напрямками педагогічної діяльності освітньої установи, відповідають на запитання батьків.

Для організації успішної адаптації дітей раннього віку, вихователі становлять план виховно-освітньої діяльності . При цьому вибирають різноманітні напрямки роботи: розваги, консультації для батьків, пам'ятки, цікаві для дітей дидактичні ігри, рухливі ігри, що сприяють виникненню позитивних емоцій у дітей, елементи усної народної творчості. Використовувалися різні методи, прийомі форми організації дітей, як у груповій кімнаті, так і на свіжому повітрі [17, с. 54].

А так само для того щоб пройшла успішна адаптація дітей раннього віку, необхідно дотримуватися наступним рекомендацій для вихователів і батьків:

Рекомендації для вихователів:

- любите дітей і ставитеся до них як до своїх;
- памніть про індивідуально-психологічні особливості розвитку кожної дитину;
- прилучайте дитину в доступній формі до соціальних і моральних норм;
- необхідно налагодити контакт із батьками дітей, що надходять у дошкільну установу;
- проводите консультації й бесіди з батьками, знайомте з режимом дня дитячого садка, з вимогами до дитини;
- по можливості відвідаєте родину дитини, довідайтеся про звички й інтересах дітей;
- проводите батьківські збори до вступу дітей у дитячий садок.

У своїй роботі вихователі повинні використовувати анкетування, відвідування дитини вдома , папки- пересувки, наочні форми педагогічної

пропаганди (стенди), консультації для батьків, бесіди з батьками, батьківські збори.

Рекомендації для батьків:

- любіть своєї дитину таким, який він є;
- радійте своїй дитині;
- розмовляйте з дитиною турботливо;
- слухайте дитину, не перебиваючи;
- установите чіткі й певні вимоги до дитини;
- не влаштовуйте для дитини безліч правил;
- будьте терплячі;
- щодня читайте дитині й обговорюйте прочитане;
- у розмові з дитиною називайте якнайбільше предметів, їх ознак, дій з ними;
- заохочуйте в дитині прагнення ставити запитання;
- частіше хвалите дитину;
- заохочуйте гри з іншими дітьми;
- цікавтеся життям і діяльністю вашої дитини в дитячому садку;
- не дозволяйте собі неналежної поведінки в присутності дитини;
- помніть, що авторитет батьків заснований на гідному зразку поведінки;
- прислухайтесь до рад педагогів у період адаптації дітей до умов ЗДО;
- відвідуйте групові збори.

Отже, щоб діти легко адаптувалися до умов дитячої установи необхідне виконання наступних завдань [42, с. 55]:

1. співробітництво й координація зусиль психолога вихователів і батьків;
2. забезпечення можливості участі батьків у житті дитини в умовах ЗДО;
3. установлення довірчого особистісного контакту з кожною дитиною, проявляючи індивідуальну турботу;

4. установлення ритуалів зустрічі й прощання з кожною дитиною;
5. у процесі спілкування сприяти об'єднанню дітей, закладаючи традиції групових взаємин;
6. систематично підтримувати інтерес дитини в діяльності впевненості в собі, самостійність і ініціативність;
7. розробити індивідуальний режим адаптації дитину до умов ЗДО;
8. узгодження дій батьків і педагогів у зближенні підходів виховання в родині й дитячому садку;
9. створення для дитини тла впевненості, що забезпечує психологічний комфорт, радість, турботу, увагу, доброзичливість і чуйність;
10. облік індивідуальних і психологічних особливостей дитину;
11. формування в дитини адекватних форм спілкування з дорослими й однолітками.

Таким чином, спільна діяльність педагогів закладу дошкільної освіти й батьків є запорукою успішної адаптації дитину до умов дошкільної установи.

Родина - соціальна спільність, яка закладає основи особистісних якостей дитину. При житті в певних, стійких умовах дитина поступово пристосовується до впливів навколишнього середовища: до певної температури приміщення, до навколишнього мікроклімату, до характеру їжі і т.д. Вступ у дитячий садок змінює майже всі умови життя маленької дитину. Саме співробітники дитячого садка й батьки, об'єднавши свої зусилля, забезпечують маляті емоційний комфорт [27, с. 54].

Проведення комплексних медико-педагогічних заходів до вступу дитини в ясла й у період адаптації до дитячої установи сприяє більш легкому звиканню до нових умов.

Розглянуті аспекти в ході даної роботи доводять, що існує багато умов, які впливають на адаптацію дитини раннього віку до дошкільної установи.

Важливим фактором, що впливають на характер поведінки дитину в процесі звикання, є особистість самого вихователя, який повинен любити

дітей, бути уважним і чуйним стосовно кожної дитини, уміти залучити його увага. Вихователь повинен уміти спостерігати й аналізувати рівень розвитку дітей і враховувати його при організації педагогічних впливів, повинен уміти управляти поведінкою дітей у складний для них період звикання до умов дитячої установи.

Період адаптації - лихоліття для маляти. Але в цей час важко не тільки дітям, але і їх батькам. Тому дуже важлива спільна робота вихователя з батьками. Робота з батьками, яку бажане почати ще до вступу дитини в дитячий садок.

Необхідна умова успішної адаптації - погодженість дій батьків і вихователів, зближення підходів до індивідуальних особливостей дитини в родині й дитячому садку [31, с. 83].

Доцільно рекомендувати батькам у перші дні приводити дитину тільки на прогулянку - так йому простіше познайомитися з вихователями й іншими дітьми. Причому бажане приводити маляти не тільки на ранкову, але й на вечірню прогулянку, коли можна звернути його увагу на те, як мами й тата приходять за дітьми, як вони радісно зустрічаються. У перші дні варто приводити дитину в групу пізніше 8 годин, щоб він не був свідком сліз і негативних емоцій інших дітей при розставанні з мамами.

Завдання вихователя - заспокоїти насамперед дорослих: запросити їх оглянути групові приміщення, показати шафка, ліжко, іграшки, розповісти, чому дитина буде займатися, у що відіграти, познайомити з режимом дня, разом обговорити, як полегшити період адаптації.

У свою чергу, батьки повинні уважно прислухатися до рад педагога, ухвалювати до відома його консультації, спостереження й побажання. Якщо дитина бачить гарні, доброзичливі відносини між своїми батьками й вихователями, він набагато швидше адаптується в новій обстановці.

У практиці нерідкі випадки, коли дитина в перші дні приходить у групу спокійно, самостійно вибирає іграшки й починає з ними відіграти. Але,

одержавши, наприклад, за це зауваження від вихователя, він різко й у негативну сторону міняє свою поведінку.

Отже, коли зміст спілкування вихователя з дитиною задовольняє потреби в ньому, це спілкування формується успішно, дитина безболісно звикає до умов життя в дитячому садку. Труднощі адаптації виникають у тих випадках, коли дитина зустрічає нерозуміння, його намагаються втягнути в спілкування, зміст якого не відповідає його інтересам, бажанням, наявному в нього досвіду. Вихователеві необхідно знати, що зміст потреби дітей у спілкуванні в процесі звикання до дитячого садка якісно змінюється. Діти, умовно относимые до першої групи, можуть при сприятливих умовах швидко досягти рівня спілкування, характерного для дітей другої і навіть третьої групи і т.д.

У процесі звикання дитину до умов дитячого садка відбувається розширення змісту й навичок спілкування. Зміна змісту потреби в спілкуванні в період звикання протікає приблизно в рамках трьох етапів: перший етап - потреба в спілкуванні із близькими дорослими як потреба в одержанні від них пещення, уваги й відомостей про навколишній; другий етап - потреба в спілкуванні з дорослими як потреба в співробітництві й одержанні нових відомостей про навколишній; третій етап - потреба в спілкуванні з дорослими на пізнавальні теми й в активних самостійних діях.

Діти першої групи практично повинні пройти всі три етапи. Їхня потреба на першому етапі в пещенні, увазі, проханні побрати на руки і т.д. важко задовольнити в умовах групи.

Тому адаптація таких дітей проходить довгостроково, з ускладненнями (від 20 днів до 2-3 місяців). Завдання вихователя - створити максимум умов для того, щоб підвести дитину до другого етапу звикання. З переходом на другий етап для дитини більш характерною стане потреба в співробітництві з дорослим і одержанні від нього відомостей про навколишній.

Тривалість цього етапу також залежить від того, на скільки повно й вчасно буде задоволена ця потреба [17, с. 94].

Третій етап звикання для дітей першої групи характеризується тим, що спілкування ухвалює ініціативний характер. Дитина постійно звертається до дорослого, самостійно вибирає іграшки й відіграє з ними.

На цьому період адаптації дитину до умов суспільного виховання закінчується. Діти другої групи проходять два етапи в процесі звикання (від 7 до 10-20 днів).

А для дітей третьої групи, з перших днів, що випробовують потребу в активних самостійних діях і спілкуванні з дорослим на пізнавальні теми, - кінцевий етап є першим, і тому вони звикають швидше інших (від 2-3 до 7-10). Якщо не буде відповідним чином організованого спілкування й ігрова діяльність дитину, що знову зробила, звикання його не тільки затримається, але й ускладниться [24, с. 87].

Тому вихователеві необхідно знати характерні риси дітей, етапи їх звикання. Від того, наскільки правильно вихователь визначить потребу, що обумовлює поведінку дитини, створить необхідні умови, що сприяють задоволенню потреби, буде залежати характер і тривалість адаптації дитину. Якщо вихователь не бере до уваги, які потреби визначають поведінку дитини, педагогічні впливи його будуть безсистемними, випадковими по характеру. На жаль, вихователь іноді не надає значення організації спілкування, тому часто воно протікає стихійно.

Вихователі вчать дитину відіграти, вчитися, трудитися й дуже рідко вчать його спілкуватися. Діяльність спілкування має свій зміст і етапи розвитку. Але в процесі звикання визначальне значення має не вік, а розвиток форм спілкування. Так, діти першої групи, незалежно від віку, на першому етапі звикання неодмінно потребують безпосередньо-емоційного спілкування, і тільки на другому етапі звикання - у ситуативно-діючому. Тому вихователем повинні бути обрані й відповідні засоби спілкування: посмішка,

пещення, увага, жест, міміка і т.д. - на першому етапі. Показ дії, вправа в ньому, спільні дії з дитиною, доручення й т.п. - на другому етапі.

Розширення змісту спілкування тісно пов'язане з розвитком предметно-ігрової діяльності в дітей. У процесі співробітництва з дорослим дитина опановує спочатку окремими діями із предметами, а надалі, при багаторазовій вправі в них під керівництвом дорослого, формується самостійна предметна діяльність. Таким чином, вихователь повинен урахувати рівень сформованості предметно-ігрових дій дітей, як і їх готовність до спілкування в дії з дорослими й з дітьми в групі. Необхідною умовою для ефективного керівництва процесом звикання дітей до дитячої установи є продумана система педагогічних впливів, у яких головне місце займає організація діяльності дитину, що відповідає потребам, які визначають його поведінка [17, с. 53].

Необхідна умова успішної адаптації - погодженість дій батьків і вихователів, зближення підходів до індивідуальних особливостей дитини в родині й у дитячому садку.

Підготовку дітей до ЗДО потрібно починати до вступу в ЗДО. Із цією метою необхідно проводити профілактику простудних захворювань і за порадою медичних працівників зміцнювати імунітет дитини.

Розбудити інтерес у дитини до ЗДО допоможуть прогулянки біля дитячого майданчика ЗДО, розповіді про те, що таке дитячий садок і навіщо його відвідують діти. Особлива увага батькам слід звернути на організацію режиму дня й харчування дитину, що надходить у дитячий садок, на період вступу дитину в ЗДО.

Дослідження психологів показують, що сприятливим періодом для вступу дитини молодшого дошкільного віку в ЗДО є кінець серпня або початок вересня. Перший день відвідування дитиною ЗДО краще планувати посередині тижня, наприклад у середовище або четвер.

Психологи не рекомендують одночасно з визначенням дитини в ЗДО починати додаткові заняття в кружках і секціях. У перший тиждень відвідування дитиною ЗДО слід звертати особлива увага на психологічні детермінанти його тілесно-психічного здоров'я [28, с. 91].

Бажано в перший день відвести дитину в дитячий садок з його улюбленою іграшкою, яка буде захищати його й емоційно підтримувати протягом перших днів перебування в ЗДО. Якщо дитина важко розстається з мамою, то краще, щоб на початку його в дитячий садок відводив той, з ким йому легше розстатися. У період адаптації дітей молодшого дошкільного віку до ЗДО необхідно, щоб сприятлива обставина була не тільки в ЗДО, але й будинку.

У цей період слід емоційно підтримувати своєї дитину, частіше обіймати, більше часу проводити в спільних іграх. У перші дні, забираючи дитину з дитячого садка, необхідно цікавитися його успіхами, тем, як пройшов його день. Практика показує, що адаптація дітей протягом першого місяця повинна відбуватися в індивідуальному режимі, починаючи з 2- 3-годинного перебування в ЗДО до поступового збільшення часу перебування в ЗДО на 1- 2 години на день.

Проблема адаптації дитину до дитячої установи - одна із самих гострих у педагогіці раннього віку. Більш половини дітей 3- х років виявляються неготовими до дитячого садка. Вироблення однакових вимог до поведінки дитини, узгодження впливів на нього будинку й у дошкільній освітній установі - найважливіша умова, що полегшує йому адаптацію до зміни в способі життя. Відсутність психологічної готовності до дитячої установи чреваті численними медичними й психологічними труднощами - діти починають безупинно боліти, цілими днями плачуть, у них з'являються невротичні реакції, загострюються психосоматичні явища та ін. [34, с. 87]

Якої-небудь спеціальної роботи по підготовці маленьких дітей до дитячої установи в цей час не ведеться. Якщо підготовка дитини до школи

багаторазово й ретельно пророблена і є однією з головних завдань виховання, то перехід дитину з родини в дитячу установу, який є нітрохи не менш різкою подією, що й травмує, залишається без уваги педагогів і психологів.

2.3. Система роботи з організації адаптаційного періоду дитини у закладі дошкільної освіти

Вступ дітей раннього й молодшого дошкільного віку в дитячий садок вимагає підвищеного уваги й від батьків і від усього персоналу дитячого садка.

Робота із забезпечення адаптаційного періоду здійснюється в три етапи:

1 етап - до вступу дітей у групи (з моменту запису дитину батьками - перше відвідування дитячого садка);

2 етап - період тривалістю 10 тижнів із вступу дітей у групу;

3 етап - підведення підсумків адаптаційного періоду.

Ми розробили проект, який реалізували в групі дітей раннього віку з метою успішної адаптації дітей до дитячого садка.

Мета проекту - створення умов для безболісного переходу дитини з родини в дитячий садок [42, с. 66].

Основна роль у реалізації проекту належить педагогам і батькам. Робота з батьками Завдання:

- забезпечити батьків детальною інформацією про роботу дитячого садка;
- з'ясувати інтереси й потреби родин, індивідуальні особливості й звички дітей;

- познайомити батьків з особливостями проходження дітьми адаптаційного періоду;

- учити батьків способам підготовки дитину до дитячого садка;

- формувати в батьків уміння вишиковувати позитивні взаємини з дитиною в адаптаційний період;

- формувати довірчі відносини між батьками й співробітниками дитячого садка.

Форми роботи:

1. "День відкритих дверей", організований спеціально для батьків. Проводиться екскурсія по дитячому садкові, батьках надається можливість відвідати заняття фахівців, які будуть працювати або працюють із малятами (музичний керівник, вихователь по фізкультурі, логопед), понаблюдать за проведенням режимних моментів; проводяться бесіди з керівником установи, старшим вихователем, медичними працівниками з метою ознайомлення з реалізованою програмою, правилами відвідування дитячого садка, правами й обов'язками батьків, правами дітей, режимом дитячого садка, зразковим меню, організує знайомство батьків з педагогами, що планують набір дітей дошкільного віку, з умовами перебування дітей у передбачуваній групі.

Під час відвідування дитячого садка батьки можуть познайомитися з результатами роботи дитячого садка через організацію виставок дитячих робіт, показ творчої діяльності дітей [42, с. 98].

2. Організація клубу для батьків "Ясла - це серйозно". На заняттях клубу обговорюються наступні питання: що таке адаптація, фази адаптаційного періоду; ступені адаптаційного періоду, фактори, що визначають процес проходження адаптації; правила введення дитини в дитячий садок, особливості взаємодії батьків з дитиною в період адаптації.

3. Організація міні-бібліотеки для батьків, у якій є необхідна література по даній проблематиці, а в батьків є можливість побрати їх книгу, що цікавить, додому.

4. Анкетування батьків з метою вивчення інтересів і потреб родин, вивчення індивідуальних особливостей дітей, їх звичок; вивчення ступеня підготовленості дитину до відвідування дитячого садка; особливостей взаємин батьків і дітей.

5. Організація дитячо-батьківських проектів. Дані проекти необхідні для формування довірчих відносин між педагогами й батьками. Проекти оформляються як членами родини, так і разом з педагогами. Зразкова тематика проектів: "Презентація своєї дитину", "Презентація родини", "По дорозі в дитячий садок", "Мої перші дні в дитячому садку", "Вихідної в колі родини", "Як я люблю відпочивати" і т.д. Подібна проектна діяльність проводиться систематично (приблизно раз в 1-2 місяця).

6. Індивідуальні консультації. Дані консультації проводяться вихователем з метою своєчасного аналізу й коректування проходження адаптаційного періоду кожною конкретною дитиною. Питання консультацій виникають у ході індивідуального спостереження за дітьми, або по запитах батьків.

7. Подгрупові консультації. Проводяться вихователями із запрошенням фахівців дитячого садка. На подібні консультації запрошується група батьків зі схожими проблемами в дітей. У ході таких консультацій використовуються відеозаписи, що ілюструють виявлені проблеми.

8. Батьківські збори. При підготовці до зборів необхідно забезпечити максимальну його відвідуваність, для цього використовуються різні форми інформування батьків про його проведення: письмові оголошення, індивідуальні усні запрошення, індивідуальні письмові запрошення і т.д. Також доцільно виготовити пам'ятки за матеріалами зборів для тих батьків, хто не зміг відвідати збори [51, с. 87].

9. "День родини". Ціль - розвиток інтелектуальної й творчої ініціативи дітей і дорослих; рефлексії результатів взаємодії дітей, батьків і вихователів. Попередньо проводиться спільне виготовлення (малювання, аплікація) дітьми й батьками сімейних гербів. Діти й батьки розповідають про свою родину.

10. Організація підготовки дитини до відвідування закладу дошкільної освіти через спільну з батьком діяльність у новому середовищі, ідентифікацію

дитини з досвідом близького дорослого за допомогою ігрових занять із детско- батьківськими парами. Батькам дається завдання поділитися сімейним досвідом по організації того або іншого виду спільної діяльності з дитиною в умовах родини (гра, читання, прогулянка, рухові вправи, відпочинок і т.п.). Батьки діляться досвідом, вихователь, психолог дає консультації про важливість спільної діяльності дорослого й дитину.

У рамках таких занять розширюються можливості розуміння батьком своєї дитину, створюються умови для вироблення нових навичок взаємодії. У свою чергу, це дозволить дитині ідентифікуватися з досвідом близького дорослого, безболісно відділитися від нього, поступово увійти в соціум і легше адаптуватися до дитячого садка.

1. Скарбничка консультативних матеріалів для батьків. Це більша добірка консультативних матеріалів для батьків по всіх аспектах проблеми адаптації дітей молодшого дошкільного віку. Дані матеріали зберігаються в методичному кабінеті й можуть бути використані для експонування на інформаційних стендах; для самостійного індивідуального прочитання, як батьками, так і педагогами; при підготовці до спільних медикопедагогічних нарадам і батьківським зборам. У скарбничку входять приклади спільних ігор батьків і дітей.

Слід пам'ятати основні принципи при організації роботи з родиною: відкритість дитячого садка для родини (кожному батькові надається можливість знати, бачити, як живе й розбудовується його дитина); співробітництво педагогів і батьків у виховання дітей; створення активної - розвиваючого середовища [26, с. 95].

Організація роботи з батьками по забезпеченню умов для успішного проходження адаптаційного періоду дітьми в дитячому садку повинна починатися задовго до безпосереднього вступу дитини й тривати до повного завершення адаптаційного періоду в кожній дитини.

Контакт, установлюваний з родиною, повинен бути диференційований, тобто відповідно до групи адаптації дитину повинні бути визначені обсяг і зміст роботи з родиною. У випадку неблагополучної адаптації дитину робота з родиною повинна бути більш глибокої й більш об'ємної, передбачати тісний контакт членів родини з вихователями й методистом дошкільної установи.

Робота з дітьми - завдання:

- створити емоційно сприятливу атмосферу в групі;
- сформувати в дітей позитивну установку на дитячий садок;
- сформувати в дітей почуття впевненості в навколишньому;
- познайомити дітей один з одним і допомогти їм зблизитися;
- познайомити дітей з деякими фахівцями дитячого садка.

Важливою умовою забезпечення дитині психологічного благополуччя є створення предметно - просторового середовища в групі. Серед організуючих її принципів, що забезпечують усю повноту розвитку дитячої діяльності й особистості дитину, можна виділити принцип емоціогенності - забезпечення індивідуальної комфортності, психологічної захищеності - довіри до миру, радості існування (психологічне здоров'я), емоційного благополуччя.

Середовище повинна бути привабливою для дитини й викликати в нього позитивні емоції. Вона повинна бути яркою, різноманітною, щоб кожний міг знайти собі місце з погляду його емоційного стану, оскільки знаходження у великому колективі однолітків навіть в урівноваженого дитини може наприкінці дня викликати агресію [44, с. 98].

Для релаксації корисно використовувати записи шелесту листя, дзюркоту й плескоту води, співу птахів, спокійної музики. Розвиваюче предметне середовище повинна, крім того передбачати достатній простір для рухів.

Наступна умова - створення в групі атмосфери емоційного комфорту для кожної дитини й підтримка позитивного емоційного стану. За даними

фізіологів, для нормального психічного розвитку дитина повинен випробовувати позитивні емоції не менш 40 раз у день.

Необхідно сформувати в дитини позитивну установку, бажання йти в дитячий садок. Він повинен почувати, що його там чекають і вихователі, і діти, що спереду цікава діяльність. Усе це важливі мотиви для відвідування ЗДО. Ранком, зустрічаючи дитину в приймальні, вихователь повинен продемонструвати доброзичливе відношення до нього (О.Г. Заводчикова) [36].

Позитивна атмосфера в групі виникає тоді, коли всі її члени почувають себе вільно, залишаються самими собою, але при цьому поважають і право інших на самобутність.

Потреба в емоційній близькості з педагогом, особливо в період адаптації, повинна задовольнятися не як виключне право окремих дітей, а як результат дружнього почуття педагога до кожної дитини.

І.А. Шашкова відзначає, що вихователь впливає на якість групового клімату. Він є для дітей значимою фігурою, від якої залежить побудова спілкування з ними з позиції партнерства. Такий тип спілкування характерний для личностно орієнтованого освіти, який виступає в якості найбільш сприятливої умови для розвитку дітей і забезпечує їхню довіру до вихователя.

У дошкільників існує потреба в емоційній близькості з педагогом, спільної діяльності з ним, спільності переживань і оцінки подій і явищ, прагнення до його схвалення й визнанню [31, с. 95].

В основі розвитку дітей молодшого дошкільного віку лежать спільні дії педагога й дитину, наслідувальні рухи й ігрові дії. Дорослий супроводжує показ короткими вказівками, схвалює вдалі дії дітей, допомагає тим, хто утрудняється діяти без показу.

Вивчивши нескладні рухи в грі, у побутовій діяльності, діти переймають їх і можуть виконати їх самостійно. Відомо, що більш тісні психологічні зв'язки встановлюються між дітьми в процесі різних видів спільної діяльності,

зокрема трудовий, грою або образотворчої. Це виражається в умінні слухати партнера, погоджуватися з ним або відстоювати свою точку зору, узгоджено виконувати загальне завдання, аргументувати свої пропозиції й уміти відмовитися від них, якщо інший варіант краще. Дитину слід підтримувати, схвалюючи, підбадьорюючи його дії посмішкою, жестами. Поступово дитина захоплюється спільними діями з вихователем.

Спільна діяльність дорослих і дітей молодшого дошкільного віку ділиться на ряд етапів:

- встановлення емоційного контакту з дітьми. Легше всього це зробити за допомогою ігрових ситуацій;
- залучення дітей до організації ігрового місця. Малята починають орієнтуватися в просторі своєї групи, пізнавати назви й місце розташування предметів і знарядь праці;
- педагог, виконуючи дії, ставить завдання формування раціональних дій дітей. Попередньо продумує, який спосіб дії покаже дітям. Вибирає спосіб, найбільш прийнятний і раціональний, т.е, що приводить до найкращого результату при найменших фізичних і нервових витратах. Важливо зробити дія образною [26, с. 88];
- обов'язково потрібно використовувати отриманий кінцевий результат, тобто переходити до ігрових дій;
- різноманітність спільної діяльності вихователя й дітей.

Дитина чуйна до емоційного настрою дорослих, тому з метою успішної адаптації в дитячому садку перша зустріч повинна проходити в спокійній для дитини обстановці, доброзичливій атмосфері.

Вихователь доброзичливо зустрічає дітей, запрошує в ігрову намагається встановити емоційний контакт.

Поступово починається знайомство із приміщеннями групи і їх призначенням, тепер уже дитиною. Найголовніше в цей період - не квапити дитину. Важливо, щоб він звик, освоївся в новій обстановці.

Дитину слід підтримувати, схвалюючи, підбадьоруючи його дії посмішкою, жестами. Поступово дитина захоплюється спільними діями з вихователем.

Тривалість адаптації дитини у закладі дошкільної освіти залежить також і від рівня розвитку дитини. Л.Н. Галигузова відзначає чітку закономірність між розвитком предметної діяльності дитини й звиканням до дитячого садка. Легше всього адаптація протікає в дітей, які вміють довгостроково, різноманітно й зосереджено відіграти з іграшками.

Уперше потрапивши в ясла, вони швидко відгукуються на пропозицію виховательки пограти, з інтересом досліджують нові іграшки, звертаються по допомогу до вихователя.

А характерною рисою дітей, які через превелику силу звикають до ясел, є низький рівень предметної діяльності, у тому числі ігрової. Такі малята швидко пересичуються грою, не можуть знайти собі заняття, постійно вимагають уваги дорослого.

Для забезпечення позитивного соціального розвитку дитини використовуються в роботі такі прийоми, як демонстрація власної позитивної дії, заміна, перемикання уваги, введення правил і відповідних наслідків їх виконання або невиконання. Для активізації дітей застосовуються ігрові прийоми. Педагог використовує іграшки, хусточки, брязкальця, прапорці. Показуючи гру, педагог пропонує дітям у ній брати участь [41, с. 65].

Ігри - забави є цікавою формою розваги для дітей дошкільного віку. Ігровими, жартівливими діями вихователь створює невимушену обстановку для дітей.

Ігри - забави допомагають зібрати, перемкнути увагу дітей, зняти стомлення й створити піднятий настрій. Елементи новизни (використання музики, костюмів, іграшок) підвищують інтерес до спільної гри в дітей, активізують дитяче виконання й створюють піднятий, радісний настрій.

Вихователь діє з іграшкою, пояснює, як з нею відіграти, дає характеристику. У руках дорослого іграшка оживає, стає бажаною для дитини. Дія з іграшкою можна супроводжувати читанням вірша або виконанням пісні.

Можна обіграти самі різні іграшки, показуючи всілякі дії з ними. Уміло підібрана музика зробить іграшку більш зрозумілою й привабливою для дитини.

Окремо вводяться спеціальні ігри, спрямовані на зближення дітей один з одним і вихователем, на освоєння навколишнього середовища; на знайомство з персоналом дитячого садка, на формування навичок самообслуговування тощо.

Подібні ігри організовуються при дотриманні деяких умов: добровільність участі в грі, особиста участь у грі дорослого, які своїми діями, емоційним спілкуванням з дітьми утягує їх в ігрову діяльність, багаторазове повторення ігор, надання дитині можливості виявити, виразити себе, свій погляд на світ.

Для успішної адаптації важливе створення ситуацій для сміху. Педагоги створюють такі ситуації, щоб дитина більше сміялася. Для цього в групу вносяться іграшки - забави, демонструються веселі мультфільми, улаштовуються ігри - баловство і тощо.

Форми роботи з дітьми:

- Свято знайомства. У святі беруть участь педагоги, діти й батьки дітей. Вихователі зустрічають дітей і батьків, запрошують у групу, проводять міні-екскурсію по групі, показують іграшки, знайомлять із дітьми, розповідають про те, що вони роблять, проводять гри, спрямовані на знайомство дітей, батьків і педагогів [34, с. 18].

Потім дитині надають можливість для самостійного огляду групи, іграшок, у цей час він придивляється до дітей і вихователям. На прощання вихователі й діти запрошують дитину прийти до них завтра й дарують на

пам'ять невеликий подарунок (дитячий малюнок, картинку, повітряну кульку й т.п.).

- Стенд "Моя родина". Даний стенд оформляється з метою створення ефекту присутності родини.

Стенд оформляється на рівні очей дітей з використанням сімейних світлин кожної дитини. Наявність такого стенда в групі дозволяє дітям у найбільш важкі емоційні моменти підійти до нього, подивитися на знайомі світлини, що сприяє зняттю емоційної напруги.

- Організація спільних спеціальних ігор. Це гри, спрямовані на зближення дітей один з одним і вихователем, гри, спрямовані на освоєння навколишнього середовища, гри, спрямовані на знайомство з персоналом дитячого садка, гри, спрямовані на формування навичок самообслуговування і т.д.

У групі створюється обстановка, наближена до сімейної: м'який диван, затишні інтимні куточки, діти вільно пересуваються по групі, без зайвих обмежень, знаходять заняття по інтересах, у дітей формується довірче відношення до доросл, що оточують їх. Дитина може принести з будинку улюблену іграшку, з якої він, наприклад, звик засипати; під час засипання погладжують дитину по голівці, поплескують по спинці і т.д.

Створюються ситуації для сміху. Педагоги створюють такі ситуації, щоб дитина більше сміялася. Для цього в групу вносяться іграшки-забави. Демонструються веселі мультфільми, улаштовуються гри - баловство і т.д. Наприклад, гри з водою - наливати в різні ємності, переливати, бризкати, капати воду з піпетки [19, с. 87].

Періодично педагоги включають музику (під час їжі, під час підготовки до сну), що сприяє зняттю емоційної напруги або підняття настрою.

Найкраще для адаптації підійде класика й дитячі пісеньки. Причому застосовувати такий засіб найкраще різними способами. У класичної музики є одна дуже корисна властивість - вона дивним образом допомагає

зрівноважити щиросердечний стан, придбати гармонію. Але ж саме це й потрібно маляті. Крім того, дітей у групах привчають до мистецтва, відіграючи деякі добутки, наприклад, на піаніно. Почувши знайомі "домашні" мелодії, дитина відразу відчує себе впевненіше. Підійдуть мелодії Л. Бетховена, І.С. Баха.

Гарним помічником будуть і дитячі пісеньки. По-перше, вони милі й веселі, легко піднімають настрій. По-друге, у дитячому садку їх теж співають, і дитині буде приємно усвідомлювати, що він уже знає слова.

Використовуються спеціальні прийоми, негативні емоції, що загальмовують. Загальмовують негативні емоції монотонні рухи руками. Тому педагоги пропонують дітям нанизувати на шнур великі пластмасові кульки, коліщата від пірамідок, з'єднувати деталі великого конструктора, відіграти гумовими іграшками-пищалками. Гарний ефект дають ігри з водою й піском.

Наприклад:

Гра "Відгадай загадку". Вихователь закопує в пісок маленьку фігурку, а потім загадує дитині загадку. Завдання дитини полягає в тому, щоб відгадати цю загадку, а в підтвердженні правильності відповіді відкопати в піску цю фігурку.

Гра "Малюємо паличкою". Вихователь пропонує дитині порисувати на піску паличкою. Таке заняття здатне зацікавити дитину, заспокоїти. А також він почне проявляти посидючість, фантазію й уява [22, с. 90].

Таким чином, процес звикання дитини до дитячого садка досить тривалий і зв'язаний зі значною напругою всіх фізіологічних систем дитячого організму. А тому що адаптивні можливості дитини в молодшому дошкільному віці обмежені, різкий перехід у нову соціальну ситуацію й тривале перебування в стресовому стані можуть привести до емоційним порушень або вповільнення психофізичного темпу розвитку. Організація спільної діяльності вихователя з дітьми дозволяє дітям швидше звикнути до умов дошкільної установи, налагодити добрі взаємини з вихователями й

однолітками, створює сприятливі умови для подальшого виховання й розвитку. Вивчення дитини до вступу його в дошкільну установу, знайомство зі способом життя його родини також дозволяють у значній мірі зм'якшити плин адаптаційного періоду.

Висновки до другого розділу

Таким чином, процес переходу дитини із сім'ї в дитячий дошкільний заклад є складним і для самого малюка, і для батьків. Дитині належить пристосуватися до зовсім інших умов, ніж ті, до яких вона звикла у родині. А це зовсім не просто.

Цілеспрямована підготовка батьків і вихователів дає свої позитивні результати навіть при важкій адаптації. Полегшує звикання до нових умов перш за все: позитивно-емоційне ставлення до дитини (ласкаве спілкування); задоволення потреб фізіологічних і пізнавальних; індивідуальний підхід до дитини та максимальне наближення умов дитсадка до домашніх.

Об'єктивними показниками закінчення адаптаційного періоду є: глибокий сон; добрий апетит; бадьорий емоційний стан; повне відновлення наявних навичок та активна поведінка і відповідна надбавка у вазі за віком.

В адаптації дітей виділяють три головні напрямки: зменшення емоційно-стресового впливу за рахунок правильної підготовки дітей до дошкільного закладу і організації їх життя, період адаптації, прогнозування і своєчасна діагностика початкових форм дезадаптації, їх попередження і рання корекція.

Для успішного проходження адаптаційного процесу необхідно забезпечити кожному дитину психологічною безпекою, враховуючи особистісні особливості даної дитини, її досвід, звички, умови виховання в сім'ї.

Необхідно організувати супровід процесу адаптації дітей раннього віку до дошкільного навчального закладу: робота з дітьми, робота з педагогами і робота з батьками.

Щоб підготувати дитину до життя в організованому дитячому колективі, важливо максимально зблизити її режим дня в сім'ї з режимом дошкільного закладу. Для успішної адаптації дитини необхідно сформувати у неї позитивну установку на дошкільний заклад. Визначальне значення у процесі адаптації

дітей до умов дошкільного навчального закладу має розвиток форм спілкування.

ВИСНОВКИ

Таким чином, соціально - психологічна адаптація дітей до ЗДО - складний і активний процес, що проходить у кожної дитини по - різному, успіх якого обумовлений поруч об'єктивних і суб'єктивних факторів, таких як вік дитини; стан здоров'я; рівень розвитку; характеристика нервової системи; уміння спілкуватися з дорослими й однолітками; сформованість предметної й ігрової діяльності; наближеність домашнього режиму до режиму дитячого садка.

ЗДО на сьогоднішній день не здатне повною мірою надати послуги із супроводу, а також веденню психологічного супроводу дітей. Відсутність психологів, педагогів - психологів а також старших вихователів приводить до того, що лягає більше навантаження на вихователів, які не можуть здійснювати такий об'єм роботи, який не відповідає його кваліфікації й освіти.

Також у ході дослідження була помічена тенденція до швидкого з'єднання дитячих садків зі школами, які перебувають у їхніх районах - холдинги, які забезпечують наступність.

Проаналізувавши отримані дані, можна підбити підсумок. На сьогоднішній день видно, що кількість психологів, старших вихователів і педагогів - психологів знижує. У їхніх послугах стали "бідувати менше", на більшу кількість дітей стало менше кадрів для їхнього успішного психологічного супроводу.

При теоретичному аналізі наукової літератури було підкреслено, що адаптація - це здатність змінити своя поведінка залежно від нових соціальних умов. Із приходом у дитячий садок змінюється й соціальний стан, дитину. У дошкільній установі він стає членом дитячого колективу, рівним серед інших дітей. У зв'язку із цим дитині необхідно психологічно перешикуватися, змінити своя поведінка, вступати в контакт із незнайомими дорослими й

однолітками. Усе це приводить до порушень сложившихся стереотипів у діяльності й поведінці дитину, викликає стрес.

Для дітей дошкільного віку характерні загальні адаптаційні реакції всіх систем організму на зовнішні стимули. Педагогові необхідно проводити постійну діагностику процесу адаптації дітей. Для діагностики процесу адаптації використовується в основному спостереження за поведінкою, спілкуванням, емоційними проявами дітей. Зручним варіантом діагностики також є малювання на задану тему.

Дослідження рівня адаптації дітей молодшого дошкільного віку показало, що в основному діти погано адаптовані в дитячому садку. Вони часто не вміють взаємодіяти з однолітком, бояться вихователів, їм важко звернутися до вихователя, вони важко переживають розлуку з матір'ю й часто не звикли до режиму в групі. У багатьох дітей погане самопочуття, вони часто плачуть, мають проблеми із прийомом їжі й сном. У більшості дітей висока тривожність, яка виражається в плаксивості, уразливості, напруженості, труднощах включення в діяльність.

Результати дослідження показали необхідність організації виховної діяльності з метою успішної адаптації дітей до умов дитячого садка. Проект діяльності педагога по організації умов адаптації дітей у дитячому садку має на меті створення умов для безболісного переходу дитини з родини в дитячий садок. Основна роль у реалізації виховної діяльності належить педагогам і батькам. При роботі з дітьми необхідно: створити емоційно сприятливу атмосферу, сформулювати в дітей позитивну установку на дитячий садок, почуття впевненості в навколишньому, познайомити дітей з дорослими й один з одним і допомогти їм зблизитися.

Адаптація дітей раннього віку до дошкільної установи проходить в 4 етапи. На першому етапі у всіх дітей спостерігаються ознаки неблагополуччя в емоційній сфері, психологічного дискомфорту. На наступному етапі діти з безлічі незнайомих дорослих виділяють для себе вихователя. На третьому

етапі діти починають активно користуватися іграшками, які є в групі, досліджувати незнайомі предмети й навколишнє оточення групи. На останньому четвертому етапі в малят спостерігається інтерес до інших дітей, потреба в спілкуванні з ними.

Отже, особливостями психологічної адаптації дітей раннього віку є те, що психологічними механізмами, що сприяють ефективності психологічної адаптації дітей, є вміння та навички, які включають активну дієву позицію, спрямовану на знаходження нових способів взаємодії з оточенням у змінних умовах (копінг-поведінка); позитивне самосприйняття та прийняття інших; самостійність та вміння, які підвищують впевненість у тому, що труднощі можна подолати; усвідомлення потреб у змінах і прийняття нової ситуації, що потребує пристосування.

Послаблюють адаптаційні процеси такі психологічні механізми, як значне зниження інтелектуально-мнестичних здібностей, надмірна тривожність, агресивність, хронічне відчуття дитиною напруги, надмірна залежність від оточення, деструктивні механізми поведінки батьків та дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреева Т. Проблема адаптації дітей дошкільного віку до умов ДНЗ: аналітичний підхід. Київ: Вид-во Національного пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова, 2009. 194 с.
2. Артемов С.Д. Соціальні проблеми адаптації / С.Д. Артемов. М., 2010 року. 180 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) 2021 року.– Київ : Видавництво, 2012. – 26 с.
4. Богуш А. М. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / Богуш А. М., Варяниця Л. О., Гавриш Н. В., Курінна С. М., Печенко І. П. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 368 с.
5. Буре Р.Н. Соціальний розвиток дитини / під ред. О.Л. Зверєвої. М. : Просвіщення, 2014. 226 с.
6. Бурсова С.С. Адаптація дитини до умов дошкільного навчального закладу як психолого-педагогічна проблема / С.С. Бурсова // Педагогічні науки : збірник наукових праць – Вип. 1. – Полтава, 2011. – С. 49–53.
7. Величко Т. Д. Теорія і технологія соціалізації дитини в умовах дошкільного навчального закладу: навч. посібн. / Т. Д. Величко – Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2017. 206 с.
8. Гурковська Т. Вперше до дитсадка / Т. Гурковська // Дошкільне виховання. - 1998. - №11 - 12; 1999 - №2.
9. Гурковська Т. Проблеми раннього віку / Т. Гурковська // Дошкільне виховання. – 2001. – № 12. – С. 15-16.
10. Гурковська Т. Супровід розвитку дітей раннього віку / Т. Гурковська. – К. : Шкільний світ, 2011. – 128 с.
11. Даніліна, Т.А. Соціальне партнерство педагогів, дітей і батьків. / Т.А. Даніліна, Н.М. Стюпіна. М. : Айріс-Прес, 2014. 112 с.

- 12.Дмитришина Н.Адаптація дітей раннього віку до перебування в ДНЗ. Семінар-тренінг для вихователів та помічників вихователів // Психолог. 2008. № 3. С. 7–10.
- 13.Завацька Н.Є. Соціокультурні та психологічні аспекти адаптації особистості в сучасному соціумі: монографія / Під ред. Н.Є. Завацької. – Луганськ: Вид-во ім. В. Даля, 2012. – 320 с.
- 14.Захарова Н. М. Адаптація дітей до дитячого садка / Н. М. Захарова // Дошкільне виховання. – 2006. – № 4. – С. 8–11.
- 15.Захарова Н. М. Соціальна адаптація старших дошкільників засобами ігрової діяльності : дис. кандидата пед. наук : 13.00.08 / Захарова Наталя Миколаївна. – К., 2007. – 242 с.
- 16.Захарова Н.М. Соціальна адаптація старших дошкільників: особливості, показники, рівні // Збірник наукових праць. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ, 2004. – Кн. 1. – С.169-177.
- 17.Зінченко Т.В. Соціальне становлення дітей дошкільного віку / Зінченко Т.В. // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2012. – № 1. – С. 14-16.
- 18.Кожина А. Психолого-педагогічна допомога родині в адаптації дитини до умов дитячого садка / Анастасія Кожина // Вихователь-методист дошкільного закладу. - 2010. - №6. - С.20-28.
- 19.Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: [наук.-метод. посіб.]; під ред.. О.Л. Кононко. – К.: ред.. журн. “Дошкільне виховання”, 2003. – 243 с.
- 20.Кравченко Т.В. Соціалізація особистості і соціальне середовище / Т.В. Кравченко // Теоретико-методологічні проблеми дітей та учнівської молоді: Зб. Наук. пр. – К., 2006 – Вип.9. Кн.2. – С. 23-29.
- 21.Кричковська Т. Д. Психологія дітей дошкільного віку: навч.-метод. посіб. / Т. Д. Кричковська // Ніжинський держ. педагогічний ун-т ім. Миколи Гоголя. – Ніжин: НДПУ ім.М.Гоголя, 2001. – 62 с.

22. Кузьменко В. Словничок психолога. Адаптація // Дошкільне виховання. – 1995. – № 8. – С. 18–19.
23. Кузьменко В.У. Зміст та організація роботи психолога дошкільного закладу: Методичні матеріали. - К.: Навчальні посібники, 1997. - 40 с.
24. Курінна С.М. Особливості соціалізації дітей 6-7 років в різних умовах життєдіяльності / С.М. Курінна // Вихователь-методист. – 2004. – №4.
25. Ладивір С. Супровід розвитку дитини на засадах гуманного підходу / С. Ладивір // Практичний психолог: дитячий садок. – 2013. – № 8. – С. 17–22
26. Левицька Г.М. Адаптація дітей раннього віку до дитячого садка / Г.М. Левицька // Бібліотечка вихователя дитячого садка. - 2011. - №3. - С.76-91.
27. Лисенко Н. Педагогіка українського дошкілля : навч.-метод. пос.: у 2 ч. / Н. Лисенко, Н. Кирата. – Івано-Франківськ, 2001. – 134 с.
28. Мазур О. Адаптація малюків до умов дошкільного закладу [Текст] / О. Мазур // Психолог. - 2006. - № 39 (жовтень). - С. 16-18.
29. Маковецька Н. Увага адаптація / Н. Маковецька // Дошкільне виховання. – 2001. – №12. – С. 13–14.
30. Малєєва О.В. Психологічні особливості дезадаптації дітей старшого дошкільного віку та шляхи їх подолання : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. О., 2013. 239 с.
31. Марінушкіна О. Є. Порадник практичного психолога. – Харків: Основа, 2008.
32. Марчук Г.В. Формування компонентів соціального досвіду дітей старшого дошкільного віку у педагогічному процесі дошкільного навчального закладу / Г.В. Марчук // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2011. – №5. – С. 169-172.

- 33.Маценко Ж. Незабаром у дитячий садок : особливості психолого-педагогічного підходу до дітей, що вступають до дошкільного закладу. Психолог. 2003. № 17. С. 2–10.
- 34.Михайлицька О.І. Дитячий садок: перша школа життя / О. І. Михайлицька // Дитячий садок. - 2004. - № 24. - С. 5-6.
- 35.Москаленко В. В. Соціальна психологія : підручник / Москаленко В. В. – К.: Центр навч. л-ри, 2005. – 624 с.
- 36.Мушинський В. Особливості адаптації дітей до умов дитячого закладу / В. Мушинський // Психолог. – 2004. – № 25-26. – С. 3-12.
- 37.Мушинський В. Психологічна адаптація дітей до умов дошкільного закладу // Психолог. – 2004. – № 25–26. – С. 12–14.
- 38.Науменко Т. І. В дитячий садок прийшли новенькі (Соціальна адаптація дітей молодшого дошкільного віку) / І. Т. Науменко. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПІС» ЛТД, 2002. – 72 с.
- 39.Нурєєва О.С. Таємниці адаптації. Психологічні особливості дітей дошкільного віку. Третій рік життя / О.С. Нурєєва, З.І. Шейнфельд. - Х.: Вид. група «Основа»: «Тріалда+», 2008. - 160 с.
- 40.Опанасенко Л. Адаптація малюка в дитячому садку // Психолог. – 2004. – № 25–26. – С. 15–17.
- 41.Павленчик В. Співробітництво з однолітками. Аналіз результатів роботи педагога / В. Павленчик // Дошкільне виховання. – 2000. – №3. – С. 3-4.; №5. – С. 3-4.
- 42.Печенко І.П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві у просторі дитячої субкультури / І.П. Печенко // Збірник наук. пр. Полтавського держ. ун-ту ім. Н.В. Короленка – Полтава, 2005 – Вип. 6 (45). – С. 56-59.
- 43.Печенко І.П. Теоритичні позиції побудови експериментальної моделі соціалізації особистості в дошкільному дитинстві / І.П. Печенко // Соціальна педагогіка: теорія і практика. – 2008. -№1. – С. 9-17.

- 44.Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. І. Поніманська. – К.: «Академвидав», 2006. – 456 с.
- 45.Поніманська Т. І. Світ людей у вихованні соціальної компетентності дошкільника / Т. І. Поніманська // Оновлення змісту, форм і методів навчання і виховання в закладах освіти: Зб. наук. праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 9. – Рівне: РДГУ, 2000. – С.90-93.
- 46.Поніманська Т. І. Теоретико-методичні засади гуманістичного виховання дітей дошкільного віку / Т. І. Поніманська. – Рівне: РДГУ, 2006. – 364 с.
- 47.Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: підручник. Київ: Академвидав, 2013. 464 с.
- 48.Потікані, В. В. Формування комунікативної компетентності у дітей передшкільного віку як умова їхньої соціалізації / В. В. Потікані, Н. К. Василюгло // Педагогічний альманах : зб. студ. наук. статей . 2009-. Сучасні орієнтири розвитку освіти: Вип. 4 : черв. 2009 р. 2012 .343 с. - С. 118-121.
- 49.Програма розвитку та виховання дитини раннього віку «Зернятко» / Науковий керівник О.Л. Кононко. - К.: «Кобза», 2004. - 192 с.
- 50.Присяник, В, Формування соціально зрілої особистості. // Відкритий урок. 2011. № 2. - С. 31-33.
- 51.Рогальська І.П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: специфіка, сутність: монографія / І.П. Рогальська. – К. : Міленіум, 2008. – 400 с.
- 52.Семчук, С. І. Особливості впливу засобів масової інформації на соціалізацію дітей дошкільного віку [Текст] : 13.00.08 : дис. канд. пед. наук / С. І. Семчук ; наук. кер. І. П. Рогальська, Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Г. Тичини . - Умань, 2010 . - 218 с.

- 53.Сергеєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П. Вікова психологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 376 с.
- 54.Сорочинська В. С. Соціальна педагогіка: Курс лекцій. - Вінниця: Вид-во ВПУ, 2001.
- 55.Соціальна педагогіка: Підручник. - Київ: Центр навчальної літератури, 2003.-256 с.
- 56.Стреж Л. Адаптація дітей раннього віку / Л. Стреж. – К. : Шкільний світ, 2009. – 159 с.
- 57.Стреж Л. Сходинки адаптації дітей раннього віку / Людмила Стреж. – К. : Шк.світ, 2009. – 128 с.
- 58.Теплюк С. Посмішка малюка в період адаптації / С. Теплюк // Дошкільне виховання. – 2006. – № 3. – С. 29–35.
- 59.Терещенко І.А. Адаптація дітей раннього віку до перебування в ДНЗ [Текст] / І.А. Терещенко // Дитячий садок. - 2006. - №11. - С. 4 - 6.
- 60.Циганенко О.М. Адаптація дошкільників до умов дошкільного навчального закладу // Особливості організації роботи практичних психологів у дошкільних підрозділах навчально-виховних комплексів району. Полтава, 2011. № 7. С. 6–10.
- 61.Я тепер - школяр! Проходження процесу соціалізації дитини на початку навчання в школі. // Розкажіть онуку. 2010. № 4. - С. 32-34 (газета).
- 62.Ясінська Х. Адаптація дітей раннього віку до перебування в ДНЗ / Х. Ясінська // Психолог дошкілля. - №4 (21). – С. – 12-19

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для батьків

Шановні батьки, ми будемо вдячні, якщо ви відповісте на ці питання.

Ваші відповіді допоможуть нам краще довідатися ваших малят і полегшити його життя в адаптаційний період.

Поведінка

1 Переважний настрій вашої дитини (бадьорий; урівноважений або дратівливий; нестійкий; подавлений).

2 Характер засипання (швидко; протягом 10 хвилин; дуже повільне; повільне).

3 Характер сну (спокійний; неспокійний).

4 Апетит вашої дитини (гарний; виборчий; нестійкий; поганий)

5 Відношення вашої дитини до висаджування на горщик (позитивне; негативне).

6 Навички охайності (проситься на горщик; не проситься, але буває сухий; не проситься; ходить мокрий).

7 Небажані для цього віку звички (ссе палець або пустушку; розгойдується, коли спить або сидить).

Особистість

Прояв пізнавальних потреб у повсякденному житті й при навчанні.

1 чи Проявляє дитина інтерес до іграшок, предметів будинку й у новій, незнайомій обстановці? _____

2 чи Цікавиться діями дорослих? _____

3 чи Уважний він при цьому, чи активний він, посидючий? _____

4 Ініціативність в ігровій діяльності (може або не може знайти без сторонньої допомоги собі заняття; може або не може самостійно підготуватися до гри)? _____

5 Ініціативність у взаєминах з дорослими (вступає в контакт за власною ініціативою; не вступає в контакт)? _____

6 Ініціативність у відносинах з дітьми (вступає в контакт за власною ініціативою; не вступає в контакт)? _____

7 Самостійність у грі (уміє відіграти самостійно у відсутності дорослого; не вміє відіграти самостійно)? _____

Додаток Б

Індивідуальна психологічна карта дитини на адаптацію в ЗДО.

Група _____ Звідки зробив _____

ФІО дитину _____

Вік _____ Дата вступу _____

Група адаптації при вступі _____

Рекомендації педагога- психолога				
Мова	Ініціативна			
	Відповідна			
	Пов'язана зі спогадами про близьких			
Навички взаємини	З дітьми	Ініціативний		
		Відповідні		
		Отсутствует		
	З дорослими	Ініціативний		
		Відповідні		
		Відсутній		
Діяльність	Предметна діяльність			
	Спостереження наслідування			
	Бездіяльне			
Емоційний стан	Урівноважений			
	Неврівноважений			
	Негативний			
Сон	Сон	Характерні		
		Тривалий		

	Засипання	Тривале Характерне		
Апетит				
Дата				

Поради батькам в адаптаційний період

1. Почати водити дитину в ясла за місяць до виходу мами на роботу.
2. Перший час приводити дитину на 2-3 години.
3. Якщо дитина важко звикає до дитячого садка (1 група адаптації), то мама може перебувати в групі разом з дитиною, щоб познайомити дитину з навколишньою його обстановкою й "закохати" у вихователя.
4. Сон і їжа є стресовими ситуаціями для дітей, тому в перші дні перебування дитину в дитячому садку не залишайте його на сон і прийому їжі.
5. Перші 2-3 тижня дитини рекомендується приводити й забирати тому самому члену родини.
6. У період адаптації, у зв'язку з нервовою напругою, дитина ослаблена й значною мірою підданий захворюванню. Тому в його раціоні повинні бути вітаміни, свіжі городи і фрукти.
7. Ретельно одягати дитину на прогулянку, щоб він не потів і не замерзав, щоб одяг не стискував рухів дитини й відповідав погоді.
8. Пам'ятати, що період адаптації - сильний стрес для дитини, тому потрібно ухвалювати дитину таким, який він є, проявляти більше любові, пещення, уваги.
9. Якщо в дитини є улюблена іграшка, нехай він бере її із собою в дитячий садок, з нею маляті буде спокійніше.
10. Цікавитися поведінкою дитини в дитячому садку. Радитися з вихователем, медиками, психологом, для виключення тих або інших негативних проявів.
11. Не обговорювати при маляті хвилюючі вас проблеми, пов'язані з дитячим садком.

Шановні батьки!

Якщо ваше маля усе ще із труднощами розстається з вами ранком й випробовує негативні емоції, пропонуємо кілька рад, які допоможуть найбільше безболісно залишати маля в групі.

*Скажіть дитині доброзичливим тоном, що вам настав час іти

*Поцілуйте його, немов нічого не відбувається, ідете не затримуючись.

*Продемонструйте свою впевненість у вихователі, звернувшись до нього з такими, наприклад словами: "Бачу, у вас очікується веселий день".

*Скажіть дитині, як він може визначити час, коли ви повинні за ним прийти (наприклад відразу після обіду), і будьте точні.

*Попрощавшись, ідете не обертаючись.

Шановні батьки!

Для того щоб ваша дитина швидко й легко звикла до нового способу життя, який пропонує дет/сад, почувати себе в групі впевнено й комфортно, ми просимо Вас про співробітництво:

1. До вступу в дит/сад:

- Створити такі умови, які по можливості були б наближені до умов дет/саду (домашній режим не слід різко міняти на садовий, краще поступово наближати).

- Дотримувати режиму відповідності віку дитину.
- Формувати навички самостійності.
- Тренувати адаптаційні можливості.
- Виховувати доброзичливе відношення до однолітків і дорослим.
- Поговорити з мед. сестрою дет/саду, чи були токсикози й захворюваність мами під час вагітності, ускладнення під час пологів,

розповісти про стан здоров'я Вашої дитину (стоїтьте чи на обліку "Д"), чи були травми при народженні, як часто хворіє, є чи в родині інші діти, живуть чи з бабусею й дідусем, чи є досвід поведінки в адаптаційний період)

- До вступу в дет/сад познайомитися із групою й вихователями й розповісти про дитину якнайбільше, усе, що ви особливо вважаєте важливим.

2. Під час адаптації:

- створити будинку режим, що чадить (спокійна обстановка, не включати на більшу гучність телевізор і т.д)
- частіше перебувати з дитиною на свіжому повітрі.
- не створювати додаткове навантаження на нервову систему (не ходити в гості, не запрошувати гостей)
- закріпити позитивні враження про дет/саду, про нових друзів, проявляти більше інтересу.
- Інформувати вихователя про зміни в його поведінці, стані (поліпшення або погіршення), замічених за час перебування будинку.
- Якщо що-небудь хвилює вас пов'язане з дет/садом не обговорюйте це при дитині, але обов'язково поділитесь всіма побоюваннями зі співробітниками нашої установи.

2. Режим адаптації:

- Ми просимо Вас приходити в групу в період з 7.30 до 8.00ч. ранку й забирати дитину перші два дні в 10.00ч., що впливають два дні в 12.00ч., потім маляти залишаємо на сон.
- Якщо маля добре себе почуває в плинні дня його потім залишаємо на цілий день.

Ми готові прислухатися до всіх Ваших побажань і радям!!

Стандартні рекомендації з підготовки дитини до відвідування дитячого садка для батьків

1. Переконаєтеся у власній впевненості в тому, що дитячий садок необхідний для вашої родини саме зараз. Дитина почуває, якщо батьки сумніваються в доцільності "садовського" виховання, і будь-які їхні коливання використовує для того, щоб стати проти розставання з ними. Легше й швидше звикають діти в батьків, яких немає альтернативи дитячому садку.

2. Розповідайте дитині, що таке дитячий садок, навіщо туди ходять діти, чому ви прагнете, щоб він пішов у дитячий садок. Нижче приводиться зразкова розповідь.

"Дитячий садок - це такий гарний будинок, куди мами й тата приводять своїх дітей. Я прагну, щоб ти познайомився й подружився з іншими дітьми й дорослими. У саду все пристосоване для дітей. Там маленькі столики й стільчики, маленькі ліжечка, маленькі раковини для вмивання, маленькі шафки, багато цікавих іграшок.

Ти все це зможеш подивитися, поторкати, пограти з усім цим. У саду діти їдять, гуляють, відіграють. Я дуже прагну піти на роботу, мені це цікаво. І я дуже прагну, щоб ти пішов у дитячий садок, щоб тобі теж було цікаво. Ранком я відведу тебе в сад, а ввечері заберу. Ти мені розповіси, що в тебе було цікавого в саду, а я розповім тобі, що в мене цікавого на роботі. Багато тат і мами прагли б відправити в цей сад своїх дітей, але беруть туди не всіх дітей. Тобі повезло, восени я тебе поведу туди. Нам треба підготуватися до цього. Купити тобі необхідні речі, вивчити імена вихователів, няньки й вивчити правила життя в дитячому садку".

3. Проходячи повз дитячий садок, радісно нагадуйте дитині, як йому повезло - восени він зможе ходити сюди. Розповідайте рідним і близьким у

присутності маляти про дитячий садок, про те, що їх маляти прийняли в дитячий садок.

4. Докладно розповідайте дитині про режим дитячого садка: що, як і в якій послідовності він буде робити. Чим докладніше буде розповідь і чому частіше ви його будете повторювати, тем спокійніше й впевненіше буде почувати себе ваша дитина, коли піде в сад. Запитуйте в нього: що буде робити в саду після прогулянки, куди буде складати свої речі, хто йому буде допомагати роздягатися, а що буде робити після обіду? Такими питаннями ви зможете проконтролювати, чи добре дитина запам'ятала послідовність подій. Дітей лякає невідомість, але, коли вони бачать, що очікувана подія відбувається, як було й обіцяне, вони відчувають себе впевненіше.

5. Поговорите з дитиною про можливі труднощі, до кого він зможе звернутися по допомогу, як він зможе це зробити. Наприклад: "Якщо ти прагнеш пити, підійди до вихователя й скажи: "Я прагну пити". І Роза Радиуловна наллє тобі води. Якщо прагнеш у туалет, скажи про це. Не створюйте в дитини ілюзій, що все буде виконано на першу вимогу й тому що він прагне. Поясніте, що в групі багато дітей і іноді йому доведеться почекати своєї черги. Скажіть маляті: "Вихователь не зможе одягти відразу всіх дітей - тобі прийде небагато почекати". Спробуйте програти всі ці ситуації будинку з дитиною. Наприклад, ви - вихователь, а ведмежа, за яке вам теж прийде , просить пити. Добре, якщо ваше маля захоче бути ведмедиком або вихователем у цій грі. Підтримуйте такі ігри.

6. Приготуйте разом з дитиною разом з дитиною "радісну коробку", поклавши туди, невеликі іграшки, які залишаються привабливими для вашої дитини й уже точно обрадують інших дітей. Це можуть бути забавні різні предмети- книги з картинками, виробу з паперу і т.д. За літо ви наповните коробку - восени вам простіше буде відправляти ваше маляти в дитячий садок: з іграшкою веселіше йти й простіше зав'язати відносини з іншими дітьми.

7. Навчите маляти знайомитися з іншими дітьми, звертатися до них по імені, а не віднімати іграшки; пропонувати свої іграшки, свої послуги.

8. Дитина звикне тем швидше, чим з більшою кількістю дітей і дорослих зможе побудувати відносини. Допоможіть йому в цьому. Познайомтеся з іншими батьками і їх дітьми. Називайте інших дітей у присутності вашого маляти по імені. Запитуйте про них будинку. Заохочуйте обіг вашої дитини за допомогою й підтримкою до інших людей у вашій присутності.

9. Чим краще будуть ваші відносини з вихователями, з іншими батьками і їх дітьми, тем простіше буде звикнути вашій дитині.

10. Будьте поблажливі й терпимі до інших. Ідеальних людей ні, але прояснити ситуацію, що тривожить вас, необхідно. Робіть це в м'якій формі або через фахівців.

11. У присутність дитини уникайте критичних зауважень на адресу дитячого садка або його співробітників. Ніколи не лякайте дитину дитячим садком.

12. У період адаптації емоційно підтримуйте маляти. Тепер ви з ним проводите менше часу. Компенсуйте це якістю спілкування. Частіше обіймайте дитину, говорите: "я знаю, що ти нудьгуєш без мене, що тобі буває страшно, але ти в мене сміливий і ти скоро звикнеш і тобі буде цікаво в саду, ти молодець, ти сміливий, я пишаюся тобою, у тебе все вийде".

13. Помніть, що на звикання до дитячого садка може знадобитися до напівроку. Розраховуйте свої сили, плани й можливості. Краще, якщо на цей період у родини буде можливість підбудуватися до особливостей адаптації своє маляти.

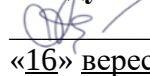
14. Якщо через місяць ваша дитина не звикла до дитячого садка, перевірте список рекомендацій і спробуйте виконати ті, про яких ви забули.

15. Якщо ви продовжуєте відчувати потребу в контакті з фахівцями, педагоги й психологи дитячого садка чекають вас!

Бердянський державний педагогічний університет
(повне найменування закладу вищої освіти)
Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти
Освітній ступінь бакалавр
Галузь знань 23 Соціальна робота
(шифр і назва)
Спеціальність 231 Соціальна робота
(шифр і назва)
Освітньо-професійна програма: «Соціальна робота та соціальна педагогіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри

 Катерина ПЕТРОВСЬКА
«16» вересня 2025 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧКИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Марії ГАХ

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. **Тема** кваліфікаційної роботи «Соціально-педагогічні чинники адаптації дітей дошкільного віку до умов сучасного закладу дошкільної освіти»

Керівник роботи ст. викладачка Наталія МАЦЕЙКО

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від «18» грудня 2025 року № 752с

2. Строк подання здобувачем роботи «22» квітня 2026 року

3. Вихідні дані до роботи:

Об'єкт дослідження: процес адаптації дітей дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти.

Предмет дослідження: соціально-педагогічні умови та чинники успішної адаптації дітей дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити вплив соціально-педагогічних умов і чинників на успішність адаптації дітей дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти.

Завдання дослідження:

- 1) проаналізувати наукові підходи до проблеми адаптації дітей дошкільного віку у психолого-педагогічній та соціально-педагогічній літературі;
- 2) розкрити сутність, особливості та основні прояви адаптації дітей дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти;
- 3) визначити соціально-педагогічні умови та чинники, що впливають на успішність адаптації дітей дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти;
- 4) дослідити рівень адаптації дітей дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти;
- 5) розробити, впровадити та експериментально перевірити ефективність комплексу соціально-педагогічних заходів, спрямованих на успішну адаптацію дітей дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти.

Залежно від специфіки поставлених завдань нами було використано комплекс **методів:** теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація наукових джерел з метою розкриття сутності досліджуваної проблеми); емпіричні (спостереження, анкетування, методика діагностики тривожності Р. Сирса, Шкала визначення поведінкової реакції

відповідно до оцінки факторів адаптації А. Остроухової); методи обробки даних (кількісний і якісний аналіз отриманих результатів).

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО УМОВ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

1.1. Адаптація дітей дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти як соціально-педагогічна проблема

1.2. Особливості адаптації дітей дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти: рівні, етапи, можливі труднощі адаптаційного періоду

1.3. Соціально-педагогічні чинники адаптації дітей дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти

Висновки до першого розділу

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО УМОВ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

2.1. Організація та методи дослідження

2.2. Аналіз результатів дослідження рівня адаптації дітей дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти

2.3. Розробка комплексу соціально-педагогічних заходів, спрямованих на сприяння адаптації дітей дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти

Висновки до другого розділу

ВИСНОВКИ

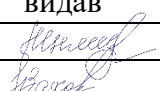
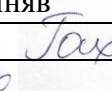
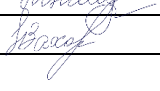
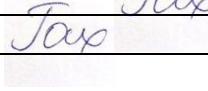
ДЕКЛАРАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ ГШІ

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ДОДАТКИ

4. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

5. Консультанти розділів проєкту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
I	Наталія МАЦЕЙКО, ст. виклад.		
II	Наталія ЗАХАРОВА, к. пед. н. доц.		

6. Дата видачі завдання «16» вересня 2025 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Опрацювання наукової літератури з досліджуваної теми	жовтень 2026 р.	виконано
2.	Коригування наукового апарату (об'єкт, предмет, мета, завдання, методи дослідження), уточнення плану роботи	листопад 2024 р.	виконано
3.	Робота над першим розділом кваліфікаційної роботи	листопад-січень 2026 р.	виконано
4.	Проведення констатувального експерименту (дослідження рівня адаптації дітей дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти)	лютий 2026 р.	виконано
5.	На основі аналізу наукової літератури та результатів констатувального експерименту розробка комплексу соціально-педагогічних заходів, спрямованих на сприяння адаптації дітей дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти.	березень 2026 р.	виконано
6.	Редагування тексту кваліфікаційної роботи	квітень 2026 р.	виконано
7.	Доопрацювання та оформлення кваліфікаційної роботи		виконано

Здобувач вищої освіти

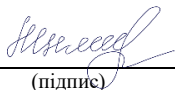

(підпис)

Марія ГАХ

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Наталія МАЦЕЙКО

(прізвище та ініціали)

Бердянський державний педагогічний університет
(повне найменування закладу вищої освіти)

ПОДАННЯ ГОЛОВІ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ ЩОДО ЗАХИСТУ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Направляється здобувачка Марія ГАХ до захисту кваліфікаційної роботи
(прізвище та ініціали)

за галуззю знань 23 Соціальна робота
спеціальністю 231 Соціальна робота
(шифр і назва спеціальності)

освітньо-професійною програмою: «Соціальна робота та соціальна педагогіка»
на тему: «Соціально-педагогічні чинники адаптації дітей дошкільного віку до умов сучасного закладу дошкільної освіти»

(назва теми)

Кваліфікаційна робота і рецензія додаються.

Декан факультету

(підпис)

Євгенія ЛИНДІНА

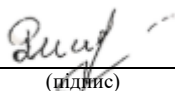
(прізвище та ініціали)

Довідка про успішність

Марія ГАХ за період навчання на факультеті дошкільної, спеціальної та соціальної освіти з 2022 року по 2026 рік повністю виконала навчальний план за спеціальністю з таким розподілом оцінок за шкалою ЄКТС:

A 1,9%, B 13,2%, C 52,9%, D 15,1%, E 16,9%

Секретар факультету

(підпис)

Дар'я РЕЗНІЧЕНКО

(прізвище та ініціали)

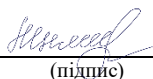
Висновок керівника кваліфікаційної роботи

Здобувачка вищої освіти Марія ГАХ виконала кваліфікаційну роботу на достатньому науковому рівні. У процесі дослідження авторка здійснила аналіз теоретичних засад адаптації дітей дошкільного віку до умов сучасного закладу дошкільної освіти, визначила основні соціально-педагогічні чинники, що впливають на успішність адаптаційного процесу, та провела діагностику рівня адаптації дітей дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти. На основі результатів емпіричного дослідження дослідниця розробила комплекс соціально-педагогічних заходів і практичні рекомендації для педагогів та батьків, спрямовані на сприяння успішній адаптації дітей дошкільного віку до освітнього середовища закладу дошкільної освіти. Здобувачка продемонструвала вміння самостійно здійснювати наукове дослідження, робити відповідні висновки.

Робота відповідає вимогам щодо досліджень даного рівня та може бути рекомендована до захисту.

Робота перевірена на академічний плагіат (довідка додається).

Керівник роботи

(підпис)

Наталія МАЦЕЙКО

(прізвище та ініціали)

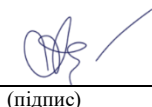
«22» квітня 2026 року

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу

Кваліфікаційна робота розглянута. Здобувачка вищої освіти Марія ГАХ допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Робота перевірена на плагіат.

Завідувачка кафедри

(підпис)

Катерина ПЕТРОВСЬКА

(прізвище та ініціали)

«22» квітня 2026 року

РІШЕННЯ ЕКСПЕРТНОЇ КОМІСІЇ
факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти

Підтверджуємо ознайомлення з результатом звіту подібності щодо роботи, згенерованого системою виявлення текстових збігів:

Вид академічного тексту:	бакалаврська робота
Назва:	Соціально-педагогічні чинники адаптації дітей дошкільного віку до умов сучасного закладу дошкільної освіти
Автор:	Марія ГАХ
Спеціальність:	231 Соціальна робота
Науковий керівник:	ст. викладачка Наталія МАЦЕЙКО

Текст вважається оригінальним та не потребує додаткових дій щодо запобігання неправомірним запозиченням.

22.04.2026 р.

Голова експертної комісії:

к. пед. наук,
доцент

Катерина ПЕТРОВСЬКА

Члени експертної комісії:

к. пед. наук,
доцент

Наталя ЗАХАРОВА

к. пед. наук,
доцент

Анастасія ТУРГЕНЄВА

РЕЦЕНЗІЯ
на кваліфікаційну роботу
здобувачки першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота
освітньо-професійної програми «Соціальна робота та соціальна педагогіка»
Марії ГАХ
«Соціально-педагогічні чинники адаптації дітей дошкільного віку до умов сучасного
закладу дошкільної освіти»

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню соціально-педагогічних чинників адаптації дітей дошкільного віку до умов сучасного закладу дошкільної освіти. Обрана тема є актуальною, оскільки успішна адаптація дитини до нового соціального середовища виступає важливою передумовою її подальшого особистісного розвитку, емоційного благополуччя та ефективної соціалізації. Особливого значення проблема адаптації набуває в умовах сучасних суспільних трансформацій, які висувають підвищені вимоги до якості організації освітнього процесу та соціально-педагогічного супроводу дітей дошкільного віку.

У першому розділі роботи здійснено аналіз наукових підходів до розуміння сутності адаптації дітей дошкільного віку, розкрито особливості адаптаційного процесу в умовах закладу дошкільної освіти, а також охарактеризовано основні соціально-педагогічні чинники, що впливають на його перебіг. У роботі обґрунтовано значення сімейного виховання, особливостей освітнього середовища, взаємодії педагогів і батьків, індивідуальних особливостей дитини та інших чинників, які визначають успішність адаптації до нових умов життєдіяльності.

Позитивної оцінки заслуговує прагнення авторки розглядати проблему адаптації комплексно, у взаємозв'язку особистісних, сімейних та соціально-педагогічних чинників. Теоретичний матеріал структуровано відповідно до логіки дослідження, а зміст розділів узгоджується з метою та поставленими завданнями.

Емпірична частина дослідження спрямована на вивчення особливостей адаптації дітей дошкільного віку до умов сучасного закладу дошкільної освіти. Авторкою проведено емпіричне дослідження, результати якого дали змогу визначити окремі труднощі адаптаційного періоду та чинники, що впливають на його перебіг. На основі отриманих результатів розроблено комплекс соціально-педагогічних заходів та рекомендації щодо оптимізації процесу адаптації дітей дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти, орієнтовані на вдосконалення взаємодії педагогів і батьків, створення сприятливого психологічного клімату та врахування індивідуальних особливостей дітей у період адаптації.

Водночас окремі аспекти дослідження потребують подальшого поглиблення. Зокрема, теоретичний аналіз проблеми міг би бути розширений шляхом більш ґрунтовного залучення сучасних зарубіжних досліджень, присвячених вивченню адаптаційних процесів у дошкільному віці. Окремі положення емпіричної частини потребують ширшого аналітичного обґрунтування та більш детального висвітлення взаємозв'язку між визначеними соціально-педагогічними чинниками й результатами адаптації дітей до умов закладу дошкільної освіти. Крім того, практичні рекомендації могли б бути посилені результатами їх апробації в діяльності закладу дошкільної освіти, що сприяло б підвищенню рівня доказовості запропонованих висновків.

Проте зазначені зауваження мають рекомендаційний характер і не знижують загальної позитивної оцінки проведеного дослідження. Робота відповідає вимогам, що висуваються до кваліфікаційних робіт бакалаврського рівня, має наукову та практичну цінність та може бути рекомендоване до захисту.

Рецензент:

доц. кафедри соціальної роботи
та інклюзивної освіти,
канд. пед. наук

Наталя ЗАХАРОВА